

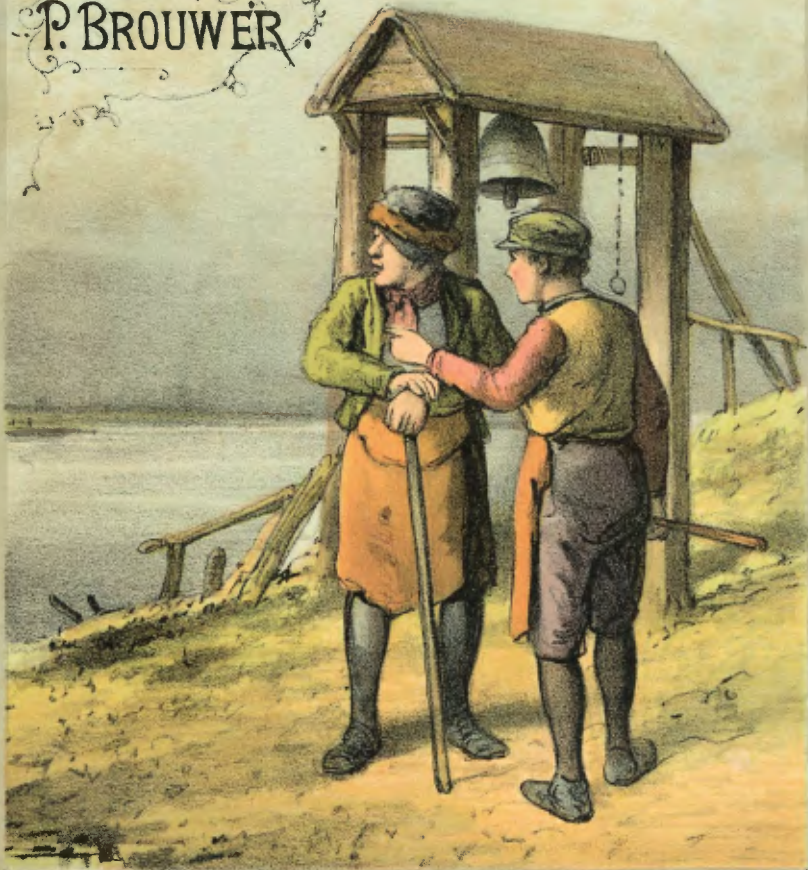
Dagen van Duisternis

EEN VERMAAL UIT DEN WINTER VAN

1794 - 1795 .

door

P. BROUWER

NIJKERK, G. F. CALLENBACH.

Hollanders in het Fransche leger.

Een ruiter snelde voort op den heirweg, die van Grave, de oude, sterke Maas-vesting naar Noord-Brabant's hoofdstad leidt. 't Is een kloek, forschgebouwd man, die het sterkgespiede ros, dat met de krijgstrompet beter vertrouwd is, dan met de zweep des drijvers, geheel weet te beheerschen, zonder dat hem dit eenige inspanning kost.

't Was eenzaam en doodsch op den weg. 't Zijn meest schrale heidegronden, die zich aan weerszijden uitstrekken. In gewone omstandigheden echter ontmoet men er om dezen tijd des jaars — 't is *September* — toch den herder, die zijn kudde voortdrijft over de Nistelroodsche heidevelden of den boer, die door een zware bemesting de magere gronden nog een oogst poogt af te dwingen.

Thans echter hoort men noch het vroolijk geklingel van de bellen, die à te dartele hamels om den hals plegen te dragen, noch het aanmoedigend geroep en gezweep van den landman, wiens ossen moeite hebben om de zware mestkar over de zandpaden voort te trekken.

De weinige schapen en ossen, die er nog over zijn, worden zorgvuldig verborgen gehouden. Ze mochten denzelfden weg eens opgaan van al die andere schapen en ossen, die zonder betaling door de Engelschen zijn meegenomen. Door de Engelschen, die ons vaderland moesten verdedigen — we zijn in 1794 — en die, al verdedigende, de bewoners van het platteland tot op het naakte vleesch uitplunderden.

Ze waren nu weg; ze hadden moeten wijken voor de

Franschen. Maar vooraf hadden ze, wat maar tilbaar was en hun heblust opwekte, meegenomen. »Als de Franschen komen,» zeiden ze, »wordt ge tòch uitgeplunderd — dan is 't maar beter, dat wij het doen.« Daarin hadden ze ongelijk, want de Engelschen weten evengoed te »gappen als andere volken.

Eenige dagen geleden, den zeventienden dezer maand, had de lucht weerklonken van het gekletter der wapenen, van het ruffelen der trommen; had de grond gedaverd van het stampen der paarden en het krijgsgeschrei der strijdenden. De banierdragers der *Revolutie*, de Fransche *brigades* ¹⁾, waren van de oevers van Loire en Seine door België tot over Dommel en A gerukt en stieten te dezer plaatse op de Engelschen, die moedig streden, maar toch deinzten moesten. Welke krijgers waren ook bestand tegen de Fransche legers, die als een wildbruisende bergstroom, door niets te teugelen, neerstortten op de landen, waar men met de leuze: »Vrijheid, gelijkheid, broederschap niet instemde? Ze moesten overwinnen, die Franschen, dat wisten ze — anders wachtte hun de moordbijl tot straf voor hun nederlaag.

De ruiter smelt voort; de eenzaamheid schijnt hem drukkend te worden, want door aanmoedigende woorden, soms door het prikkelen der sporen, drijft hij zijn klepper tot steeds meer spoed aan. Plotseling houdt hij den teugel in en richt zich in den stijgbeugel overeind, als om te gemakkelijker het landschap te overzien.

Heel in de verte, als een stip aan den gezichteinder ziet hij den hoogen toren van de St. Janskerk in *den Bosch*. Wijd en zijd staan de omstreken onder water. Dommel en A vloeien bij 's-Hertogenbosch als in een kom samen, om als *Dieze* bij het fort Crèvecoeur de Maas te bereiken. Wie meester is van Crèvecoeur is óók meester van de sluizen aldaar, waardoor het water van de Dieze kan worden tegengehouden en opgestuwd, tot de omstreken van 's-Hertogenbosch zoover het oog reikt onder water staan. Reeds sinds Juli is dit het geval en de muren van de oude Brabantsche hoofdstad rijzen trotsch uit die waterzee omhoog. Ze hadden zoo menigmaal in vroeger tijd met goed gevolg machtige legers weerstand geboden!

¹⁾ Legerafdeelingen van pl. m. 4000 man.

't Schijnt dat deze gedachte ook den ruiter bezig houdt, want hij mompelt: «Onze legers krijgen nu te doen met een vijand, dien ze totnogtoe niet ontmoet hebben — het water! Holland is sterk achter zijn rivieren en plassen. En nu zijn het nog maar twee nestige beekjes, die ons tegenhouden; wat zal het zijn, als we straks voor Waal, Maas en Rijn staan? Maar — dat zullen we zien, als we er vóór zijn. Thans moeten we eerst trachten in den Bosch te komen. Waar moet ik heen, want ik zou niet graag in de handen van de slaven des Stadhouders vallen, al ben ik geboren Amsterdammer!»

Opmerksaam staart hij nu in 't rond, waar verschillende dorpstorens zich tegen de blauwe lucht afteekenen, door de zonnestralen, die al vrij schuin vielen, helder verlicht. Hij haalt een blad papier uit den zak, waarop een schetskaartje geteekend stond en zegt: «Juist, daar in 't Zuiden, waar de A zich voortkronkelt, ligt Berlikum en dus daar ginds in 't Noordwesten moet Rosmalen liggen. Daarheen dus, maar vooraf mijn wapens nog eens nagezien.»

Achtereenvolgens haalt hij uit elken mantelzak een ruiterpistool, overtuigt zich, dat het deugdelijk geladen is, tast met zijn rechterhand onder zijn opperkleed naar het gevest van zijn degen en haalt ten slotte uit zijn binnenzak een scherpen ponjaard te voorschijn. «Daar waag ik het mee,» vervolgt hij, «en mocht ik het al te kwaad krijgen, dan vertrouw ik op de goede eigenschappen van mijn klepper.» Hij verlaat den heirweg en steeds den toren van Rosmalen in 't gezicht houdende, gaat het nu over heg en struik, door velden en over greppels in wilden ren voort.

Hij verzuimt echter niet van tijd tot tijd een scherpen blik in 't rond te werpen, om te onderzoeken of er niets verdachts te zien is.

Dáár bemerkt hij voor zich uit een boer, die zich huiswaarts spoedt. In weinige oogenblikken is de ruiter achter hem.

«Hei daar! Sta!» roept hij den boer toe.

Deze keert zich om en den ruiter ziende bekruipt hem een doodelijke angst en als een aangeschoten hert vliegt hij op en weg, of een booze geest hem op de hielen zat.

Deze angst was zeer wel te verklaren uit de eindeloze plagerijen en afpersingen, waaraan het landvolk reeds zoo-

veel maanden had blootgestaan, maar hij kwam den ruiter zeer te onpas.

»De lummel zal toch niet meenen, dat hij vlugger beenen heeft, dan mijn viervoeter,« bromt hij, zet zijn paard aan, is den boer dra op zijde en schreeuwt hem toe:

»Sta, kerel, of ik brand los!«

Met heeft hij een van zijn pistolen voor den dag gehaald en richt met wêlgeoefende hand den loop op het hoofd van den boer.

Deze begrijpt thans, dat hij in de macht des ruiters is en blijft als versteend van schrik staan.

»Ziezoo, vriend, dat is wel zoo verstandig als weg te rennen. Antwoord nu spoedig op mijn vragen. Waar hoor je thuis?«

»Te Rosmalen, heer!«

»Ik kan wel hooren, dat je nog een slaaf bent. We kennen geen heer en knecht meer, versta je? We zijn allen *burgers* en als je 't nog niet bent, zijn wij gekomen om 't je te maken. Dus je woont te Rosmalen — dan kun je mij uitstekend inlichten. Is er krijgsvolk in het dorp? Maar bedrieg me niet, want als je me in een val laat loopen, krijg jij een kogel door je kop, nog eer ik mij tegen eenigen vijand verweer. Liggen er soldaten in Rosmalen?«

»Neen, h ... burger — allen zijn ze naar den Bosch getrokken.«

»Zooveel te beter voor henzelf, want daar zitten ze veilig — voor 't oogenblik tenminste. En weet je ook, hoeveel volk er op de *Orther-schans* ligt? Precies of anders ten naaste bij?«

»Dat weet ik niet. Wij, boeren, blijven zooveel mogelijk buiten aanraking met het krijgsvolk. Dit weet ik, dat er sinds van morgen geducht bij de schans gewerkt wordt.«

»Gewerkt — wat voor werk?«

»Ik geloof, dat ze den dijk doorsteken, burger. Tenminste gisteravond laat is er een officier met een paar soldaten in Rosmalen geweest, om arbeiders te huren en van morgen vroeg zijn er verscheidene met de spa op schouder naar de schans getogen.«

»Om er als ze kunnen het graf voor hun eigen vrijheid te graven — domme schepsels, die ze zijn. Maar ze weten niet beter, ze zijn niet anders grootgebracht. Welk een

domheid echter, gaat hij bij zichzelf voort, om nu pas aan het doorgraven van den dijk te denken! Ik dacht, dat zou al een paar maanden geleden gebeurd zijn. O, konden we hen verrassen, eer ze gereed waren, dan was den Bosch half in onze macht! Zou daar geen kans op zijn?

Zijn oog schittert bij deze gedachte; hij ziet achterwaarts, als wacht hij ongeduldig op iets, dat over de eindeloze Brabantsche heidevelden maar niet komt opdagen en blijft een korte wijle in gedachten verzonken.

»Ze kunnen ook nog niet hier zijn,« mompelt hij en thans weer acht slaande op den boer die staat, alsof hij zijn vonnis wacht, zegt hij: »'t Is genoeg, burger. Ik rijd je vooruit en als je ook te Rosmalen komt, zal 't het beste voor je zijn, dat je voorloopig je mond houdt over wat ik je gevraagd heb, of 't zou je zuur kunnen opbreken. Ik heb je gezicht goed opgenomen, dus als er gebabbeld wordt, weten we wie 't gedaan heeft. En zeg me nu nog even, welke de beste herberg in heel het dorp is.«

»Dat is bij baas van Gennep in den »gouden Arend,« midden in 't dorp,« zegt de boer, zóó vlug en zóó beslist, dat het blijkbaar is, dat hij uit ondervinding spreekt.

Zijn paard aanzettend is de ruiter den boer spoedig een heel eind voor.

Een weinig over vieren geeft hij voor de deur van den »Gouden Arend« de teugels aan een stalknecht over en stapt naar binnen. Met een tamelijk diepe buiging treedt hem de waard tegemoet. »Dat buigen kun je wel laten, burger, als je tegenover een goed patriot staat. Bewaar dat maar voor de tyrannen-klied en hun aanhangers, hoewel je die voor-eerst in je herberg niet zien zult. 't Betaamt vrije burgers niet, zich voor hun gelijken zoo te vernederen.«

»Zooals u wilt, burger.« En baas van Gennep kneep zijn linkeroog half dicht, dat was zoo een gewoonte van hem. Hij begreep dadelijk uit wat hoek de wind woei en hij wist bij ondervinding, dat de patriotten net zoo goed dorstige kelen en hongerige magen hadden, als de »slaven« van den Oranjevorst.

»Je krijgt van avond je herberg nog vol, burger. En voor van nacht zul je ook dienen te zorgen. Generaal *Daendels* zal met vier van zijn officieren hier overnachten — de troe-

pen worden in het dorp onder dak gebracht. Heb je kamers?«

»Dàt wel, burger Maar toch is er een groot bezwaar.«

»En dat is?«

»Ja, ziet u, dat zit 'em in de gelijkheid. De kamers loopen nogal uiteen. Daar is mijn pronkkamer bij, maar ook een zolderkamertje, waar om u de waarheid te zeggen, de kaars wel eens uitwaait, als de wind wat hard door de reten blaast. Hoe moet dat nu? De burger generaal en de burgers officieren zullen denklijk geen onderscheid gedoogen!«

»Domoor, is 't anders niet? Je geeft het beste vertrek aan den generaal en over de andere zullen wij 't onder elkaar wel eens worden.«

»Nu, als 't zóó kan — dan is er vanwege de gelijkheid geen bezwaar meer. De ruiter fronst de wenkbrauwen, maar de waard staat er in zulk een deemoedige houding bij, dat men wel gelooven moet, dat hij meent, wat hij zegt. Een oogenblik later vraagt de ruiter:

»Kun je mij bijgeval ook zeggen, hoe sterk de bezetting van de Ortherschans is? Je zit er zoo dicht bij, je zult het wel weten.«

Baas V. Gennep zet een gezicht, of hem een halsvraag gesteld wordt, zoo ernstig en staat blijkbaar met alle inspanning na te denken. »Kom, vriend — 't zal toch niet in de duizenden loopen; je hoeft er geen uur over te rekenen. Of ben je van plan, me te bedotten?«

»Ik kan 't u onmogelijk zeggen, burger. Dat krijgsvolk komt en gaat zoo onophoudelijk, dat ik niet durf raden. Want als ik u eens verkeerd inlichtte, zou *ik* het op mijn dak krijgen. Ik hoor, dat ze bij de Franschen nog al gul zijn met een kogel.«

»Ik kan 't u precies zeggen, burger van *Schavelingen*,« klinkt nu eensklaps een stem achter den ruiter.

Deze keert zich ten hoogste verbaasd om, ten einde te zien, wie hem hier, waar hij nog nooit geweest is bij den naam kent.

Hij ziet een manneken voor zich staan van minder dan middelmatige lengte, in een versleten plunje, met een zwaren baard en een paar slimme oogen: een rondreizend marskramer, als blijkt uit de ben, die hij voor de borst draagt en de tasch, die hem op den rug bungelt. Terwijl burger

V. Schavelingen zich met den waard onderhouden had, was deze kramer binnengekomen, had de laatste vraag gehoord en de vrijheid genomen, ze te beantwoorden. Als hij de verbaasde en toornige blikken van den ruiter op zich gevestigd ziet, komt hij onbeschroomd naderbij en zegt:

»Een flink zakmes noodig, burger? Of papier, pennen, inkt? Of een andere kleinigheid — zie mijn mars maar eens na! En in mijn tasch heb ik nog de »Rechten van den Mensch,« in 't Hollandsch en nog revolutionaire catechismussen — en nog andere dingen, waarvoor ze mij in Holland achter slot en grendel zouden zetten, als ze 't wisten.«

»k Heb niets van je voderijen noodig. Maar wat ik wèl van je weten wou is, wie je hier in dit nestige plaatsje mijn naam verklapt heeft.«

»Wie? Wel, niemand. Ik ken uw naam al zoo lang, burger. 't Heugt me niet, dat ik u niet kende; ja, ik geloof, dat ik u van mijn geboorte af gekend heb.«

»Kerel, steek den gek niet met me of ik laat je in de boeien slaan, eer de zon onder is.«

»Ho, ho — dat zou een slecht staaltje van broederschap zijn, burger.« En ziende, dat de ruiter hem woedend bij den kraag wil pakken, rukt hij zich den valschen baard van 't gezicht, werpt zijn breedgeranden hoed op tafel en zegt:

»Hoe is 't, Van Schavelingen, doen enkele jaren scheidens je oude vrienden zóó geheel vergeten?«

»Wat, Rijnberk — ben jij het? Maar wie zou je ook achter die smerige vermomming kunnen herkennen? Jij, de zwierigste pronker uit de heele club van '87 hier — neem me niet kwalijk — in 't gewaad van een viezen schacheraar! Hoe kom je zóó ver, man?«

»Allemaal voor de vrijheid, vriend. En voor de gelijkheid en voor de broederschap. Ik merk overigens, dat je nog de oude Van Schavelingen bent, heetgebakerd als een jong meisje, ópvliegend als een vaatje buskruit — maar met een hart van goud, dat brandt van ijver voor de goede zaak, als bewezen wordt door de boeien, waarin je mij zoeven woudt laten slaan,« voegt hij er met een ondeugenden lach bij.

»En hoe maken ze 't in Amsterdam — hoe gaat het met

mijn vrouw en dochter; heb je ze binnenkort nog gezien?
 »Ze maken het wél. Maar overigens is 't nu geen tijd om te keuvelen. Wat voor belang heb je bij de bezetting van de Orther-schans?»

Van Schavelingen legde nu zijn Amsterdamschen vriend uit, hoe nog dezen avond de uiterste voorposten van het Fransche leger Rosmalen zonden bezetten; hoe hij onderweg vernomen had, dat men eerst dezen morgen met het doorsteken van den Dieze-dijk begonnen was en hoe de vraag bij hem opgekomen was, of 't ook mogelijk zou zijn, de schans te bemachtigen, vóór ze van alle zijden door het water zou zijn ingesloten en dus bijna onneembaar zou zijn.

»Mogelijk?» roept Rijnberk mogelijk met het grootste gemak. Nog geen uur geleden ben ik er langs gekomen en ik weet zeker, dat er geen tien man op de schans ligt. 't Was mijn plan, mijn ooren eens te spitsen, om te weten, wat er in de soldatenwereld zooal omgaat en ik pakte daarom op mijn gemak mijn gansen voorraad uit. Als de zoetelaarster of de marskramer zich vertoont, laat de soldaat zelfs kroes en werfhoord onaangetoerd. Er stonden echter geen tien man rondom me.

En met het doorsteken van den dijk kumen ze zeker van daag niet klaar, tenminste niet over een flinken afstand, zoodat

»Zoodat de schans ons is, als we maar doortasten durven! En mèt de schans is de Dieze-dijk ons en uit de schans werpen we onze bommen tot in den Bosch en schieten nu den anderen kant Crèvecoeur plat. En als we Crèvecoeur genomen hebben, openen we de sluisen en tappen al het water af, dat zich rondom den Bosch verspreid heeft en binnen een dag of wat nemen we de stad!»

Al sprekend was Van Schavelingen met groote stappen de gelagkamer op en neer gann loopen en had zich meer en meer opgewonden. Hij bleef voor 't raam staan, keek naar buiten, raadpleegde de klok, die boven de loombank hing en zocht tot Rijnberk:

»Over een half uur kan de generaal hier zijn. Ik ben vooruitgezonden, om het dorp te verkennen en voorloopig voor nachtverblijf te zorgen. De kont Daandela; hij is een geweldig drijfvor. Al zou hij de paarden doordrijven en de

manschappen zien bezwijken, dan zet hij toch zijn zin door. Tot hij aankomt ben ik feltolijk tot werkloosheid gedoemd. Laten we dien tijd gebruiken, om als oude vrienden eens gezellig te praten.

Beiden zetten zich nu neer, lieten zich een flesch wijn brengen en waren weldra in een druk gesprek gewikkeld.

Van Schavollingen en Uffebark hadden beide een voorname rol gespeeld in de woelingen van het jaar 1787. Wroval en bitterheid hadden hun ziel vervuld, toen ze hun schoonen vrijheidsdroom door de tusschenkomst der Fransen verstoord zagen.

Toen de Oranje-partij, na het herstel van den stadhouder, haar hand zwaar drukken deed op de patriotten en de voorname hoofden dezer partij vervolgd, gevangens zette, vonden toen Van Schavollingen, als duizenden anderen, ten lande uitgeweken. Met vreemde had hij de verwanteling in Frankrijk leerd, had moedejucht, toen het hoofd van den zeftenden landewijk onder de noordzijl viel en wat met de eindeloze zeharen fransche recruten naar de grenzen getrokken, om de jonge republiek, die men te Parijs onder Robespierre's schrikbewind nog steeds bezag was in stroomen bloed en op stapels lijken te grondvieten, met zijn krachten niet te helpen verdedigen.

Uffebark was in Amsterdam gebleven, al had hij zich ook eenigen tijd verborgen moeten houden. Hij had een werkzaam aandeel genomen aan het drijven en wieden, dat de patriotten, als we in een volgend hoofdstuk zullen zien, krachtig voortzetten. Toen er voor een paar weken sprake was van een gevaarlijke zending naar het Fransche leger, had hij zich daarvoor dadelijke aangeboden. En hij was daar juist de man voor.

In dezelfde vermoeding, waarvan hij zoo straks voor Van Schavollingen stond, was hij den avond vóór zijn vertrek in het Leoogezelschap gekomen. De Leoogezelschappen hadden de clubs van '87 vervangen, naar deelen overgenomen denzelfden dienst.

Men had hem niet herkend en Van Schavollingen en hij schateren, dat hun de tranen over de wangen rollen, als hij vertelt, hoe men alle maatregelen nam, die men gewoont was te nemen, wanneer er een verdacht persoon in de ver-

gadering was; hoe men van alle kanten zijn verwondering uitsprak, dat Rijnberk niet kwam opdagen en wat dreigende blikken men op hem wierp, toen hij met meesterlijk veranderde stem op beslisten toon verklaarde: »Rijnberk kan niet meer hier komen, ik heb het hem belet!»

Onder vielerlei avonturen en gevaren was hij Utrecht en Gelderland doorgesworven, was in een donkeren, stormachtigen nacht alleen in een roeiboot de Maas overgestoken en langs Crèvecoeur en de Orther-schans gekomen, om te trachten de voorposten van het fransche leger te bereiken.

Maar het laatste gedeelte van zijn verhaal had Van Schavelingen slechts half gehoord, want hij had zich weer voor het venster geplaatst waar zijn scherp oog hem niet bedroog: in de verte naderden vier, vijf ruiters in snellen draf het dorp.

Geen vijf minuten later stonden ze reeds in de gelagkamer, een viertal officieren en — generaal Daendels.

Daendels! Onder al de burgers en burgeressen van 't eind der vorige eeuw steken hij en enkele anderen, als Pieter Paulus, Rutger Jan Schimmelpenninck, hoog boven de rest uit.

Zij waren de leiders, de denkers, de aanvoorders van de partij, die hier te lande het gansche, eerwaardige, maar ook vermolmd en onherstelbare Staatsgebouw sloopen wilden, om op de puinhoopen van al dat oude den nieuwen tempel der Vrijheid op te richten.

De partij, die droomde van en dweept met de *rechten van den Mensch*; maar helaas! voor *het recht Gods* oog noch oor had.

En onder de aanvoorders dezer roerige partij, was *Daendels* wel de man, die zich het hevigst roerde en die met zijn schitterende talenten en groote bekwaamheden een van de pijlers zijn moest, waarop het nieuwe Staatsgebouw zou komen te steunen.

Terwijl hij zich driftig met Van Schavelingen onderhoudt, hebben we gelegenheid dien meest bekende onzer patriotten op te nemen. Hij is eer rüzig, dan klein en daarbij welgemaakt van lichaam. Mocht hij den mond ook al vol hebben van de gelijkheid aller menschen, zijn gansche voorkomen en houding, de trekken van zijn gelaat, de gebiedende

opslag van dat vurig, schitterend oog, die dunne, saamgeknepen lippen, duiden den man aan, die geboren is om te *heerschen*. Hij is van 't hout, waarvan men vorsten snijdt.

En hij weet ook, waartoe hij bekwaam en in staat is!

Voor wie eenige kennis van het menschelijk gelaat heeft, is het duidelijk, dat daar een verterende eerezucht gloeit in dat donker oog, achter de trekken van dat beenig gelaat. Dat er een onverzettelijke wil huist onder dat hooge en breede voorhoofd, die van geen buigen of plooiën weet, maar verplettert, wie durft tegenstaan.

Herman Willem Daendels is thans een man van een-endertig jaar. Te *Hattem* geboren, studeerde hij aan de hoogeschool te *Harderwijk* en vestigde zich, na volbrachte studiën, als advokaat in zijn geboortestad.

Nauwelijks drieëntwintig jaar wenschte men hem reeds in de regeering der stad en de keuze van Daendels tot *schepen* werd aan Prins Willem V ter bekrachtiging voorgedragen.

Om welke redenen is ons onbekend, maar de Stadhouder weigerde aan deze keuze zijn zegel te hechten.

Van dat oogenblik af had Oranje geen gevaarlijker en rusteloozer tegenstander dan Daendels. Oranje had hem belet de eerste schreden te zetten op den weg van roem, grootheid en macht; Oranje had geweigerd hem op te nemen in de rijen der toen alvermogende stedelijke regenten — welnu: zonder Oranje, ten koste van Oranje zou hij zich verheffen en de stedelijke regenten van hun hoogmoedswaanzin genezen door de tooverkracht der *Vrijheid, Gelijkheid* en *Broederschap!*

Meent nu niet, dat Daendels met zijn overtuiging solde, dat hij patriot werd, alleen uit persoonlijke veeten. Verre van daar!

Hij had de valsche begrippen van een zoogenaamde vrijheid al vroeg ingezogen. Men leerde toen haast niet anders en op de hoogescholen werden de mannen gevormd, die zich straks aan 't hoofd des volks stellen zouden en met «fakkels en dolken» gelijkheid zouden prediken.

Daendels had het in zijn eigen persoon ondervonden, dat kunde noch ijver in tel waren, maar dat geboorte en gunstbetoon beslisten over de vraag, wie zich omhoog zou kunnen werken.

Hij vond dit schreiend onrechtvaardig en wij vinden dit met hem. Maar wat was nu natuurlijker, dan dat Daendels een hartstochtelijk aanhanger werd van de nieuwe begrippen? Volgens die nieuwe begrippen moest al wat oud was, rijp en groen, goed en slecht als door een stormwind worden weggevaagd en dán zou er voor de »vrije, herboren menschheid,« als men zei een eeuw van ongestoord geluk aanbreken.

Want men hield toen van krachtige woorden. Gepeperd waren de scheldwoorden, waarmee de tegenstanders werden bestookt en belachelijk overdreven de scoone tafereelen, die men schilderde van een toekomst, waarin de Paradijsvreugde zou wederkeeren.

»Er is niets nieuws onder de zon!« 't Gaat tegenwoordig al net zoo.

Maar we hebben al lang genoeg over den patriot gesproken. We zullen hem meer dan eens in ons verhaal ontmoeten, den merkwaardigen man, die geen tien jaar later de Javanen in de Oost »des drijvers geweldige roede« zou laten voelen, zooals geen Europeesch vorst vóór hem gedaan had!

Met weinige woorden heeft Van Schavelingen den aanvoerder op de hoogte gebracht van den stand van zaken.

Daendels begrijpt onmiddellijk, welk een gewichtig voordeel er te behalen is. Is de Orther-schans genomen, dan is feitelijk het lot van den Bosch beslist. De Franschen zullen dan moeten erkennen, dat de hollandsche uitgewekenen niet als toekijkers den veldtocht medemaken. Hij stampvoet van ergernis, dat zijn manschappen er nog niet zijn.

Daar de tocht over de zandige heidevlakten en de mulle wegen moeilijk was voor de soldaten, die dezen dag reeds een langen marsch gemaakt hebben, was hij ze met enkele zijner officieren vooruitgereden. Vóór zonsondergang kunnen ze onmogelijk te Rosmalen zijn.

»Rijnberk,« zegt hij, »hoeveel man denk je, dat er in de Schans ligt?«

»Meer dan tien zeker niet, generaal. 't Is me onbegrijpelijk, dat ze zoo'n gewichtig punt zóó zwak bezetten.«

»'t Is duidelijk, dat ze ons zoo spoedig niet gewacht hebben. 't Was dan ook meesterlijk bedacht van *Pichegru*, om door een schijnbeweging tegen *Grave* de aandacht van den Bosch af te leiden.«

Een oogenblik wikt Daendels de kansen, en dan zegt hij, terwijl zijn donker oog vonken schiet.

»Burgers, we willen toonen, dat er nog Bataven zijn, die hun voorvaderen waardig zijn. *Wij* zullen de Schans nemen. Op, uw paarden bestegen en mij gevolgd! Leve de vrijheid — weg met de tyrannen!»

Zijn geestdrift werkt aanstekelijk. Zijn vijf metgezellen springen op, om hun dollen aanvoerder in leven en dood terzij te blijven. Mocht er ook al een zijn, die het in zijn hart het hachlijkste waagstuk noemde, dat nog ooit ondernomen was — het gezond verstand werd gevangen gezet en in dien oorlogsroes, waarin men speelt met het gevaar, stijgen ze op, om met hun zessen een der gewichtigste verdedigingspunten rondom Brabant's hoofdstad te gaan be-
rennen.

Daendels laat een schriftelijke order achter, waarbij hij beveelt, dat een paar honderd van zijn dapperste mannen onmiddellijk hun marsch moeten voortzetten naar de Schans.

Voort gaat het nu in wilden galop over den dijk, die bij hoogen waterstand de wateren der Beersche Maas moet beteugelen.

Als ze op een kwartier afstands van de Schans gekomen zijn, rennen ze een man voorbij, die zich, zoo snel zijn beenen hem dragen konden, eveneens naar de Schans spoedde. Niet zoodra heeft deze de ruiters gezien of de diepste moedeloosheid teekent zich af op zijn gelaat.

»'t Is te laat!» zucht hij en zet zich neer in 't gras langs den weg.

't Was een oude ijzervreter, die jaren lang onder 't Oranjevaandel gediend had en nu in Rosmalen zijn dagen sleet. Zoodra hij dezen middag een vreemden ruiter voor den »gouden Arend« had zien afstijgen, was hij, door een voor-
gevoel gedreven op weg gegaan, om de bezetting der Schans te waarschuwen.

Ware hem dit gelukt — de Franschen zouden den Bosch niet als winterkwartier voor hun leger gebruikt hebben!

In 't gezicht der Schans gekomen staan de ruiters plotse-
ling stil. »Laadt — en geeft vuur!» beveelt Daendels en een oogenblik later knallen de schoten en de ruiters, hun paarden de sporen gevend, rennen voort, zoodat de

vlokken schuim van den bek der dieren in 't rond vliegen.

De grond dreunt onder den zwaren hoefslag van het krijgsros en de ruiters doen de lucht weergalmen van hun »ça ira!» den strijdkreet der Revolutie, die reeds van den voet der Alpen tot aan de oevers der Noordzee weergalmd en de overwinning aankondigde.

De kleine bezetting van de Orther-schans vaart de bleeke angst in 't lijf. De ingevallen schemering belet de manschappen goed te zien, hoe klein het getal der aanvallers is. Van een vermetelheid als deze kunnen ze zich geen denkbeeld vormen: de vrees doet hen het gevaar vertienvoudigen en ze meenen niet anders dan dat de vijand hen heeft verrast en zich met een groote macht op de Schans werpt. Een blik op hun eigen klein hoopken doet hen wanhopen aan de mogelijkheid eener verdediging en als de schoten snel elkaar opvolgen en de aanvallers naderen, verliezen ze alle bezinning, werpen ze zich zonder zadel of toom op de paarden, die voor het dijkwerk gebruikt werden en thans aangeboden stonden en vluchten om huns levens wille.

Als Daendels en de zijnen de Schans binnenrijden is deze geheel verlaten. Dronken van vreugde verpoozen ze slechts enkele oogenblikken en rijden dan aan de andere zijde de Schans weer uit — de vluchtelingen achterna! 't Was hun een spel, waarvan het leven of ten minste de vrijheid van de vluchtende soldaten de inzet was.

Niet sneller kan de steppenbewoner over zijn eindelooze grasvlakten voortjagen, dan de Hollanders uit de Schans en de Hollanders uit het fransche leger achter hen.

Op een rit van een goed kwartier is echter een voorsprong van een paar minuten beslissend. Vandaar dan ook, dat toen de doodelijk verschrikte vluchtelingen door de Orther-poort den Bosch binnenreden, Daendels en de zijnen nog op een gewerschot afstands achter hen waren. Het woeste spel kon dus niet langer voortgezet worden.

Even snel als ze gekomen waren, spoedden de overwinnaars zich nu naar de Schans terug.

»Als de lafaards maar niet bemerkt hebben, hoe klein ons aantal is,« zegt Daendels, »want dan loopen we de kans, dat we ons met ons zessen tegen het halve Bossche garnizoen

verdedigen mogen. Dát zou indruk maken als er zes patriotten-aanvoerders tegelijk naar de Voorpoort gingen!»

»Kunnen we er niet iets op verzinnen, waardoor ze in den Bosch in den waan blijven, dat we over een groote macht te beschikken hebben?»

»Dát is een inval!» roept Daendels uit. »Kanonniers! bij je stukken! We zullen het bombardement van den Bosch waardig aanvangen.»

En onder vroolijk gejuich sjoeren ze met hun allen een mortier vooruit, richten het en even later verkondigt een kanonschot de Bossche bezetting, dat de mannen, die de Schans namen, haar niet vreezen, maar tot de worsteling uitdagen!

Nauwelijks is het laatste, doffe gebrom van het schot weggestorven of een luid gejuich van den kant van Rosmalen kondigt het naderen van een gedeelte van Daendels' brigade aan.

Onbeschrijflijk was de geestdrift dezer mannen, toen ze begrepen, welk waagstuk hun aanvoerders hadden durven beproeven.

Dát is de macht van een beginsel! Evenals onze vaders in den reuzenstrijd tegen Spanje gloeiden van geestdrift voor een hun heilig beginsel: Vrijheid van godsdienst en handhaving van 's lands vrijheden, zoo was het ook een beginsel, dat deze mannen met een niet neer te drukken veerkracht deed jagen naar het zoo begeerde doel.

Helaas! dat het zulk een heilloos beginsel zijn moest!

In de zestiende eeuw streeden onze vaders voor de eere Gods. Diep in het stof bogen ze zich voor den Heere der heirscharen — naar Zijn wil te mogen leven was het hoogste, wat ze begeerden.

En thans, in de achttiende eeuw? Thans gaat de strijd om de zoogenaamde rechten van den mensch; thans heffen de strijders trotsch het hoofd omhoog en rekenen met den God van hemel en aarde niet meer; thans is hun hoogste doel, naar *eigen* wil en inzicht te mogen leven. Na een behoorlijke bezetting te hebben achtergelaten keert Daendels naar Rosmalen terug, waar ze dezen nacht een welverdiende rust zullen genieten.

Het plein vóór de herberg van baas Van Gennep krioelde

van volk. De achtergebleven manschappen hadden een hoogen mastboom geveld, de takken gekapt, hadden hem vervolgens stevig in den grond geplant en een hoogen hoed op den top geplaatst.

Dát was de Vrijheidsboom! En hand aan hand dansten de krijgers rondom dezen boom, zongen hun vrijheidsliederen, terwijl hun vroolijkheid zoo aanstekelijk werkte, dat eerst de Brabantsche jongelingen en later ook de meer schuchtere maagden zich in den rei plaatsten en zongen en dansten en hotsten en tot diep in den avond door hun uitgelatenheid toonden, dat ook Rosmalen uit den toestand van slavernij in dien van vrijheid was overgegaan!

Toen Leiden en Alkmaar en zooveel andere plaatsen van Spaansch geweld waren bevrijd, werd er *anders* feestgevierd! Daar stroomde de schare saam in het bedehuis, om door psalmgezang en gebed den Heere God te danken voor de aangebrachte verlossing.

Maar de tijden zijn veranderd en met de tijden de menschen.

»Indien de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zoo zult gij *waarlijk* vrij zijn,« zegt Gods Woord. Maar voor het Woord bukte men niet langer. Vrije menschen stonden *boven* het Woord, niet er *onder* — dat was slavenwerk!

En daar binnen in de gelagkamer der herberg ging het niet minder vroolijk toe. Daar waren Daendels met zijn tochtgenooten en de overige officieren van zijn leger bijeen.

Daar schuimde het echte, koppige Brabantsche bier, waaraan de patriotten zich na jaren onthoudens te goed deden tot ver buiten de maat. Daar sprongen de kurken van de champagne-flesschen, wier inhoud de wangen deed gloeien en de oogen schitteren van onnatuurlijken glans.

Dra raakten de tongen los en als men buiten poosde, schor van het gezang, dan prikkelde het gejubel en het lied dat door de geopende vensters klonk, tot een nieuwe inspanning der longen.

De wanden van de zaal dreunden van de wilde *Marseillaise*, dien krijgsgang der Revolutie, doorvonkt van Oosterschen gloed, die als een bruisende, stormende zee, hoog opschuurde tegen troon en altaar en beide dreigde weg te spoelen in een tweeden zondvloed!

En straks weer wordt de *Marseillaise* vervangen door de

Carmagnole, het lied der guillotine, dat slechts spreekt van bloed en staal en moord, dat de wildste hartstochten ontketent -- het lied, op welks maat de dolk gewet en de moordbijl geslepen wordt!

De oude ijzervreter van daar straks, wien in zijn nederige woning de tranen over de verweerde wangen rolden, kreeg een schier onweerstaanbaren lust, om zijn trompet voor den dag te halen en het gezang daarginds met de krachtige tonen van het „*Wilhelmus*“ te overstemmen.

Het *Wilhelmus*! Ja, dat was een ander lied! Dat sprak van een onwankelbaar vertrouwen op God. Maar het *Wilhelmus* is men verleerd.

Eén is er daar binnen, die in de algemeene vroolijkheid niet deelt, al poogt hij ook te verbergen, dat hem iets drukt. 't Is *Karel v. d. Smissen* ¹⁾, mede een der uitgewekenen van 1787.

„Hoe is 't, V. d. Smissen,“ zegt een Franschman, *Loubet* geheeten, „kunnen de tonen van *Marseillaise* en *Carmagnole* uw oor niet streelen? Loubet werd door de hollandsche officieren steeds met schele oogen aangezien. Hij was de eenige Franschman in het legercorps van Daendels en men verdacht den opperbevelhebber, Pichegru, ervan, dat hij hem den dienst van spion en stillen verklikker verrichten liet, waartoe de kennis van de Hollandsche taal hem zeer te stade kwam.

V. d. Smissen werpt den Franschman een verachtelijken blik toe en zegt: „Als je met mij dezen zomer in Parijs hadt doorgebracht, burger Loubet, zou je naar de oorzaak van mijn beklamdheid niet behoeven te raden.“

„'t Is waar ook, V. d. Smissen,“ zegt Van Schavelingen, „je bent nog maar een paar dagen in het leger terug en je hebt nog geen gelegenheid gehad, om ons iets van je reis te verhalen. Kameraden, ik stel voor, dat we nu eens ophouden met ons gezang, een vollen roemer ledigen op de behouden terugkomst van ons aller vriend — er zijn er dezen zomer zoo velen naar Parijs gegaan, om nooit weer te keeren en hem dan, als ooggetuige, eens uitnoodigen ons een en ander van zijn reis te verhalen.“

¹⁾ Den lezers van „De kinderen van den Predikant“ wel bekend.

Dit voorstel werd met algemeene toejuiching ontvangen.

V. d. Smissen begreep, dat hij zich hieraan niet kon onttrekken, hoewel het hem was aan te zien, dat hij een zekeren tegenzin moest overwinnen. Welaan dan, zoo begon hij, je weet, dat ik met eenige vrienden uit Holland in den voorzomer naar Parijs toog, om daar een zending te vervullen bij de Nationale Conventie. We moesten al het mogelijke doen, om de fransche legers in Holland te doen doordringen en dat we heden avond op geen twee uur afstands van den Bosch ingekwartierd liggen is een bewijs, dat onze pogingen niet ijdel geweest zijn.

Je zult er van gehoord hebben, hoe 't er in de lente van dit jaar in Frankrijk uitzag. Je zult allen in den oorlog min of meer vertrouwd geraakt zijn met ellende en dood in allerlei vorm, maar als je gezien hadt, wat ik dezen zomer in Frankrijk heb aanschouwd, zou je er nog 's nachts in benauwde droomen van opschrikken.

De toestand op het platteland was onbeschrijfelijk treurig. Oorlog en misgewas deden de boeren en burgers al het ijselijke van den hongersnood ondervinden. Langs de wegen, tsmidden van velden, die een rijken oogst spelden, onder boomen, overladen met vruchten, die nog slechts enkele weken noodig hadden, om te rijpen, stonden en sleepten zich voort vrouwen en kinderen en grijsaards, in lompen gehuld, vertwijfeling op het mager en uitgeteerd gelaat.

Mannen en jongelingen zag men niet, ze waren bij duizenden en millioenen naar de grenzen getogen, om tegen de Engelschen en Hollanders en Pruisen en Oostenrijkers te strijden; of naar de Vendée en naar Lyon en Marseille om eigen landgenooten te bevechten.

Langs alle wegen zag men karrevrachten gevangenen, die naar Parijs gevoerd werden, half gekleed, de handen op den rug gebonden en aan de wanhoop ter proef of in diepe gevoelloosheid verzonken.

En in Parijs! Niemand zal *mij* kunnen verdenken, dat ik geen goed patriot zou zijn — maar dit wil ik verklaren, dat ik liever tien jaar onder het bestuur van onze regenten doorbreng, dan één maand onder een schrikbewind als dezen zomer in Parijs de macht in handen had. Het schuim des volks in dolle razernij ging te keer als de roofdieren

in het woud. De guillotine werkte niet snel genoeg, om alle veroordeelden af te maken. Parijs was één groot slachthuis en de slaggers van heden waren de slachtoffers van morgen.

De Revolutie was bezig haar eigen kinderen te vermoorden!

Ik heb Hébert en Danton en Westermann en Camille Desmoulin en zoovele andere helden der omwenteling ter slachtbank zien leiden.

Overal wemelde het van verklikkers. Eén onvoorzichtig woord, wat verdraaid en opgesmukt was genoeg, om iemand in de klauwen van de handlangers van *Robespierre* te doen vallen.

Tot eindelijk die vreeslijke met de zijnen denzelfden weg naar de strafplaats aflegden, dien ze zoovelen vóór hen hadden opgestuurd.

Nimmer zal ik de gruwelen van dit moordhol vergeten!«

Hij zag bleek, als rezen al die schriktafereelen weer voor zijn oog op.

Allen waren onder den indruk van zijn woorden.

Eindelijk verbreekt Daendels de stilte en zegt op ernstigen toon:

»Mannen, als het onweer losbarst en de donder onophoudelijk ratelt, wee dan de plek, waar de bliksem inslaat! Vreeslijk zijn dan soms de verwoestingen, die aangericht worden. Toch is het onweer noodzakelijk. En als de hemel opklaart, is de gansche natuur verfrischt en verkwikt.

Zoo zal 't ook hier zijn. Holland zal deelen in de zegeningen der Revolutie en aan Frankrijks voorbeeld zullen we ons spiegelen, om zulke rampen van ons geliefd vaderland te weren. »Leve de Revolutie!«

Allen stemmen in met dezen kreet en gaan weldra ter ruste.

Vijf dagen later had Daendels het fort Crèvecoeur vermeesterd en eer veertien dagen verlopen waren, stond de vrijheidsboom binnen de wallen van 's-Hertogenbosch geplant.

II.

Een verrader aan 't werk.

In een der minder voorname straten van het oude gedeelte van Amsterdam stond een huis, waarin de boekverkooper Harmen Pluiser reeds sinds een kleine twintig jaar zijn eerzaam bedrijf uitoefende. Met wat wind hij indertijd in de hoofdstad der Vereenigde Nederlanden was aangewaaid, wist zelfs zijn meest vertrouwde vriend niet te zeggen.

Hij was een van die vele gelukzoekers, die van het platteland, uit andere provinciën, ja zelfs uit Duitschland naar Amsterdam togen, om daar fortuin te maken of — ten onder te gaan.

Pluiser heeft zich er aardig bovenop weten te werken. Hij is dan ook op de hoogte van zijn vak. Er werd in 't laatst der vorige eeuw in sommige kringen veel gelezen. En Pluiser wist haarfijn, wat kost den lieden het best smaakte. De werken van *Voltaire* en *Rousseau* en *Diderot* en andere fransche schrijvers, die toen zeer gezocht waren, prijken bij hem achter de kleine winkelruiten en daarnaast allerlei vlugschriften en lijvige boekdeelen, die door de hollandsche geestverwanten van deze schrijvers waren bezorgd. Die boeken hebben meegewerkt, om ons land ten verdere te voeren!

Van zonde en schuld, van verzoening in Christus' bloed, van de noodzakelijkheid der bekeering of zoo iets las men niets.

Maar wel van de menschelijke rede, van deugd; van een liefderijk Opperwezen ook nog wel, die de menschen wel gelukkig zou maken, als ze maar «deugdzaam» waren.

En verder werd er gescholden op de tyrannen, de volksverdruckers, die van het geld des volks een lui en lekker leven leidden en de »brave burgers« werden kort en goed opgehitst, om overheden en machten af te zetten en zelf over hun eigen wel en wee te gaan beslissen.

Er stond wel in de Schrift: Er is geen macht dan van God — maar de Schrift was uit den tijd en Paulus had gesproken naar 't licht, dat hij had. En 't licht, waarin Paulus zich verheugde, was maar een nachtkaarsje geweest, vergeleken bij de volle middagzon, die van uit Frankrijk de gansche wereld verlichten zou.

Pluiser heeft echter voor »elk wat wils.« Want eenige planken in zijn winkel zijn bezet met dikke »oude schrijvers.« Als er een boer of een burgervrouwte zijn winkel verlaat, na een *Brakel* of een *à Marck* gekocht te hebben, trekt hij wel minachtend de schouders op, maar knipt toch ook op een eigenaardige wijze met de vingers, als hij denkt aan de mooie winst, die hij er weer mee gemaakt heeft.

Zelfs kan men bij hem de gedichten van *Mr. Willem Bilderdijk* zien liggen, dien vurigen oranjeklant, die bij de patriotten met een zwarte kool geteekend stond. Ze gaven hem hierover hun afkeuring weleens te kennen, maar met een sluw glimlachje antwoordde hij dan: »Negotie, vriend! In de negotie moet je niet vragen, wat je verkoopt, maar waar je wat aan verdient.«

En als hij dan zijn winkella eens uitschoof of naar een zeker blikken koffertje keek, dat in een hoek van zijn kantoor stond, vond hij, dat er tegen dezen stelregel toch maar niets in te brengen was.

Pluiser zit op zijn kantoor, een klein vertrek, achter den winkel gelegen. Door een half opgeschoven raam kan hij alles nagaan, wat daar gebeurt, waar een bediende van 16 à 18 jaar de weinige bezoekers te woord staat, die op dezen triestigen Octobermiddag den winkel binnentreden.

Zelf zit hij te pennen. Vóór hem op een groote tafel liggen allerlei kantoorboeken, breede en dikke, zoowel als lange en smalle en een genoeglijk lachje speelt van tijd tot tijd over zijn bleek gelaat, als hij die cijfers nakijkt en optelt en bijeenvoegt. Want die cijfers spreken van welvaart, van vooruitgang, meer dan men met het oog op zijn

nederige woning en zijn eenvoudige kleedij wel zeggen zou.

Terwijl hij daar zoo ijverig werkt en een wakend oog over den winkel laat gaan, kunnen we ons een oordeel over zijn niterlijk vormen.

Heel gunstig kan dat oordeel niet uitvallen. De eerste indruk, dien men van hem krijgt, is niet in zijn voordeel. Hij is niet lang, eer mager dan gezet; op een paar stengelachtige, ietwat kromme beenen rust een lichaam, dat neiging vertoont, om naar links door te zakken, misschien ten gevolge van het veelvuldige zitten aan de schrijftafel. Volkomen recht is de rug niet; krom kan men ook niet zeggen; eenigszins gebogen, en als hij zóó wat voorover zit, steken een paar sterk ontwikkelde, puntige schouderbladen onbehaaglijk ver naar buiten. Het gelaat kan veel vergoeden. Toch is dit hier niet het geval. Leelijk kan men het niet noemen, maar er ligt zoo'n koude uitdrukking over. Ge zoudt haast voelen of er wel warm bloed door zijn aderen stroomt. Dom is de man niet, daar staan zijn oogen niet naar. Sluw — dat is het rechte woord; sluw ziet hij er uit. Hoewel 's mans inwendige deelen vrij nauw behuisd zijn, verdenken we hem onwillekeurig, dat hij een ruime bergplaats voor zijn geweten heeft. 't Is of hij gestadig loert; iets katachtigs teekenen zijn gebaren, zijn houding, zijn oogopslag. Wilt ge dat oog zien glinsteren, haal dan een goudstuk voor den dag. Dan straalt u de begeerlijkheid uit zijn blikken toe.

Toch is Pluiser niet bepaald een afstootend mensch. Integendeel, als hij 't er op gezet heeft, een goeden indruk te maken, dan kan hij 't ver brengen. Hij kent zijn wereld en zijn menschen.

»Een-twee-vier, slaat de hangklok, die in een hoek zijn plaats heeft. Als die tijaanwijzer eens verstand en oordeel bezat, hoe zou hij onophoudelijk, waarschuwend tikken tegen de geldgierigheid!

Eenigszins verrast kijkt Pluiser op. Haastig bergt hij zijn boeken weg, sluit een paar kasten af en roept zijn bediende toe:

»Hendrik, verlaat den winkel niet en geef goed acht. Mocht er soms iemand komen, om me te spreken, zeg dan maar, dat ik niet thuis ben. Over een half uurtje ben ik zeker terug.»

Dit gezegd hebbende, verdwijnt hij door een binnendeur.

De bediende, die in den winkel wat boeken afstoft, mompelt: 'Daar heb je 't weer! Elken Dinsdag en Vrijdagmiddag, vier uur precies, staat die man op en blijft — ja, als ik dat eens wist! In huis niet, want als ik hem roep, komt er geen antwoord. Hij moet iets in zijn schild voeren, dat is zeker! Wist ik maar wat, — 't zou me misschien geen windeieren leggen.'

Maar hij moest in den winkel blijven en had dus tijd noch gelegenheid, om de gangen van zijn meester te bespieden.

Wij zijn echter in staat hem te volgen, zonder dat donkere portalen of gesloten deuren ons vermogen tegen te houden.

Het huis van Pluiser blijkt heel wat grooter, dan we zoo oppervlakkig wel gezegd zouden hebben. Was het niet breed en tóónde het daardoor weinig — 't was tamelijk diep, zoodat het verder naar achter uitstak, dan een van de andere blokken woningen, aan dezelfde straat gelegen. De achterdeur voerde op een binnenplaats, aan twee zijden door een hooge muur afgesloten, terwijl de vierde zijde werd ingenomen door den achtergevel van een kleinere woning, die in een onaanzienlijke achterstraat uitkwam en óók aan Pluiser toebehoorde, hoewel het groote publiek dat niet wist: hij hing niet graag alles aan de groote klok.

Eenige minuten geleden is een man, in een wijden mantel gehuld, dien hij zich strak over 't lijf trok, als een kat, die zich ineenrolt, en wiens gelaat verder door den breedten, overhangenden rand van zijn slappen hoed goéddeels onzichtbaar was, die kleine woning ingelooopen heeft zich naar een achtervertrekje begeven, op zijn uurwerk gekeken, om zich te overtuigen, dat het bij vieren was, en toen gewacht. Het huisje heeft geen deur, waardoor men de binnenplaats bereiken kon. Dit blijkt echter voor Pluiser geen bezwaar, hij schuift een raam op en klimt omzichtig naar binnen, waarna hij het weer zorgvuldig sluit, rondkijkt of niemand hem bespiedt en vervolgens op den persoon toetreedt die hem hier klaarblijkelijk wacht.

Deze is een klein gedrochtelijk manneken, dat den wèl passenden naam van Kalf draagt, maar toch door Pluiser met eenigen eerbied wordt behandeld. We zouden dat beter hebben kunnen begrijpen, als we er getuige van geweest

waren, hoe blanke geldstukken door dezen Kalf voor de oogen van den boekverkooper werden uitgeteld, iets wat meermalen reeds geschied was. Want voor den Mammon lichte Pluiser altijd beleefd den hoed af, in welke gedaante hij ook tot hem kwam. Kalf heeft thans echter geen goudstukken af te tellen, maar uit zijn snelle spreken en zijn driftige gebaren blijkt, dat de verhouding tusschen hem en den boekverkooper op 't oogenblik niet van den meest vriendschappelijken aard is. Daar worden klappen uitgedeeld, tenminste steken gegeven. De stem van Kalf verheft zich en we hooren hem duidelijk zeggen: 't Is zooals ik vertel, Pluisje! Burgemeesters en Schepenen beginnen er zeer sterk aan te twifelen, of je de rechte broeder w bent. Je begrijpt zeker, dat zij er hartelijk voor bedanken, om goed geld naar kwaad geld te gooien. Als ze gediend worden, dan willen ze *goed* gediend zijn!

Pluiser voelt zich blijkbaar de mindere, want hij vraagt deemoedig: En waaruit meenen de Heeren op te maken, dat mijn ijver verflauwt? Ik dacht toch, hen altijd trouw te hebben gediend.

Als ge dat in den *verleden* tijd zegt, vriend, dan hebt ge gelijk. Maar 't is merkwaardig, dat ge hoe langer hoe lauwer geworden bent, naarmate de Franschen dezen zomer dieper in 't land doordrongen.

Pluiser buigt het hoofd, want hij weet niets op deze beschuldiging te antwoorden. De ander kijkt hem met een paar kleine, flikkerende oogjes eenigen tijd strak aan, inwendig trillend van plezier, dat hij dezen man zoo geheel in zijn macht heeft en met hem kan doen, wat hij wil. Dan vervolgt hij: Hoor eens, Pluisje, je moet nu niet gelooven, dat de heeren op 't Stadhuis ganzen of eenden zijn. 't Is overduidelijk, wat je in 't schild voert. Harmen Pluiser heeft eenvoudig twee pannetjes te vuur staan en hij stookt naar omstandigheden. Bij heeren Burgemeesters en Schepenen is hij een stille verklikker, die daar al een aardig duitje mee verdiend heeft. Maar bij de broeders van 't Leesgezelschap is hij een waardig patriot, terwijl hij, als 't ooit tot een omwenteling komen mocht, misschien wel een vet postje verwacht. Zóó staan nu eenmaal de zaken. En nu de Franschen zoo voorspoedig zijn, maakt Harmen

Pluiser zich alvast gereed, om het stadhuis-pannetje tijdig van 't vuur te zetten. Slim overlegd!»

Nu schijnt Pluiser het voortdurend prikken toch te voelen.

»Hoor eens, Kalf, je weet, dat ik altijd tot de patriotten behoord heb. Dat ik de heeren van 't stadhuis meermalen op de hoogte van hun plannen heb gebracht, is waar. Maar jij weet ook wel, hoe je zelf mijn booze geest geweest bent, die me daartoe hebt verleid. Je hebt niet opgehouden het goud in mijn ooren te doen klinken. Ik heb toegegeven, dat erken ik, maar ik heb er nooit vrede mee gehad, mijn rust was weg, ik«

Hier wordt hij in de rede gevallen door Kalf, die in een schaterlach uitbarst: »Nu nog mooier — Harmen Pluiser voelt conscientie-knepen!»

En het denkbeeld lijkt hem zoo zot, dat zijn lichaam schudt van 't lachen. »Maar ik zeg je, Kalf,« vervolgt Pluiser thans driftiger, »dat het zoo is. En dan is het, geloof ik, beter ten halve gekeerd, dan ten heele gedwaald.«

»Dat zeg je wel, vriendlief. En 't is een onschatbaar voorrecht, als de conscientie zoo te juister tijd begint te spreken, nu je al een verradersloon binnen hebt (want ik veronderstel, dat je conscientie er niet tegen zal zijn, om het »hebben is houden« toe te passen) en nu de Franschen in den Bosch zijn«

»Ga weg,« zegt Pluiser, »ik wil niets meer met je te maken hebben.«

En hij keert zich om en wil vertrekken. Maar dat is de rekening van Kalf niet. Hij plaatst zich vlak voor hem en sist hem toe:

»Sta, kerel — ben je zot? Wil je blindelings in je verderf loopen? Je begrijpt toch zeker, dat heeren Burge-meesters zulk een beleediging niet ongewroken zullen laten? Neen, vriend, je zit in 't schuitje en je moet meevaren. Nøg hebben Schout en Schepenen het recht naar het zwaard of het koord te verwijzen, man! En ik verzeker je, ze zullen er gebruik van maken! Ja, al zouden morgen aan den dag de patriotten hier baas zijn in Amsterdam, dan zouden ze dezen dag nog waarnemen, om je te laten hangen.«

Bleek als een lijk zonk Pluiser op een stoel neer. De ander bemerkte, dat hij hem vast had en begon nu het

koord wat strakker aan te halen. »Je zoudt ook niet op de hulp der patriotten te rekenen hebben, want de heeren van 't stadhuis hebben je maar in je ware gedaante te doen kennen en ze helpen met plezier het koord draaien, waaraan je hangen moet. Wees dus wijs, Pluis, en werp geen ongerijmde bezwaren op. We kunnen je hulp goed gebruiken — er valt een aardige som te verdienen voor je!»

En als hij ziet, dat Pluiser blijft zwijgen, maar met begeerigen blik tot hem opziet, vervolgt hij:

»Laat ik je op de hoogte brengen van den stand van zaken. 't Is volkomen waar, dat de Fransche wapenen in de laatste weken geweldige vorderingen gemaakt hebben. 't Is maar een kwestie van tijd en bezuiden den Moerdijk hebben ze alles in hun macht. Toch lijkt het er nog niet naar, dat het land verloren zou zijn, al strooien de patriotten dit ook uit.

Waal, Maas en IJsel houden de Franschen thans tegen. Dagelijks zwellen die rivieren, de winter staat voor de deur en de overtocht wordt dus telkens moeilijker. Daar komt bij, dat de oevers bezaaid zijn met schansen en batterijen en dat de engelsche en oostenrijksche hulptroepen met de onze gereed zijn, om de Franschen met alle macht te keeren.

Te Parijs waait de wind thans uit een anderen hoek. Sinds den val van Robespierre is er een veel gematigder bestuur opgetreden en de hoop is ganschelijk niet uitgesloten, dat we met dat bewind den vrede treffen.

Frankrijk heeft óók behoefte aan rust en al moesten we de generaliteitslanden afstaan en een aanmerkelijke oorlogsschatting betalen — wat nood? Brabant en Limburg hebben ons altijd meer lasten dan lusten opgeleverd en in het rijke Holland is het geld voor een schatting wel te vinden.

Het grootste gevaar dreigt dan ook op dit oogenblik niet van *buiten*, maar van *binnen*; vooral hier, in Amsterdam. Je weet zoo goed als ik, dat hier alles gereed is, om op een gegeven oogenblik een omwenteling te beproeven. Als Amsterdam het sein geeft, steken de patriotten overal het hoofd op; het leger, dat op de grenzen noodig is, zou niet in staat zijn, den opstand te dempen en 't zou gansch niet onmogelijk zijn, dat de nauw aaneengesloten patriotten de macht in handen kregen.«

Hier poosde de spreker even, terwijl Pluiser zachtkens met het hoofd knikte, alsof hij de juistheid dezer opmerkingen wilde beamen.

»t Is daarom, dat er heeren Burgemeesteren alles aan gelegen is, om op spoedige en zekere wijze de *hoofden* der patriotten onschadelijk te maken.

Ze behoeven niet op 't schavot te komen, in de gevangenis zijn ze ook goed geborgen. Maar om de hand op hen te kunnen leggen, moeten zij zich eenigszins bloot geven. Dat moet jij zien uit te lokken, Pluis!»

»Ik?» vroeg deze, verwonderd, ja verschrikt.

»Zeker, waarom niet? Je hebt natuurlijk niet te zeggen, wat je doel is, maar je moet de hoofden van de omwentelingspartij tot de een of andere onvoorzichtige daad zien te bewegen, waardoor de heeren van 't stadhuis in de gelegenheid gesteld worden, hen achter slot en grendel te zetten. Als de hoofden gevangen zitten, is voorloopig de kracht der partij gebroken.»

»Maar hoe moet ik dat dan aanleggen?»

»Ziedaar, wat je zelf 't best kunt beoordeelen. Harmen Pluiser is slim genoeg om er iets op te vinden. En om je vernuft wat op te scherpen, weet ik een uitstekend middel. Zie, Pluisje, de heeren zijn van plan je goed te loonen. Als het je lukt, de zaken zóó te leiden, dat zij hun doel bereiken kunnen, dan zal ik je tot den laatste toe honderd blinkende goudgulden aftellen.»

Tegen zulk een aanbod was Pluiser niet bestand. »Ik zal mijn best doen,« beloofde hij en Kalf vertrok, overtuigd, dat hij deze belofte houden zou ook.

Even later keerde ook Pluiser terug, zooals hij gekomen was. Hij behoefde thans geen omzichtigheid te gebruiken, want 't was zoo goed als donker, zoodat hij dan ook in zijn kantoor teruggekomen dadelijk de noodige kaarsen moest aansteken, gelijk zijn bediende in den winkel reeds een kwartier vroeger gedaan had.

Hij kijkt wel werktuiglijk in zijn boeken, maar van lezen komt niets. Zijn gedachten zwerven en 't is hem onmogelijk ze bij de cijfers te bepalen, die voor hem liggen, hoe makkelijk dit anders ook vlotte.

Hij heeft zich daareven zoo klein gevoeld tegenover zijn

dwergachtigen kwelgeest. Ja, die Kalf is hem altijd een booze geest geweest. Den eersten keer reeds, dat hij dien man ontmoette, was het hem geweest, of deze hem met zijn vurige oogjes door alles heen op den bodem van zijn hart gezien en daar dien onleschbaren dorst naar goud gelezen had. Hij, Pluiser, had niet dadelijk naar de stem des verleiders geluisterd. Maar deze had niet afgelaten en was hem altijd op de hielen geweest en liet hem rechts en links, bij dag en avond, ja tot in zijn droomen het lieflijk glanzende metaal in de oogen blinken. En zoo was Pluiser een *verrader* geworden!

Een *verrader*! Zeker, want wat deed hij anders dan Judaswerk? Had niet daar straks dat nietige gedrocht hem lachend durven toevoegen, dat hij verradersloon had opgestreken? En hij had het zwijgend moeten aanhooren!

Want dát was het wanhopige van den toestand: Toen hij maar één, één keer had toegegeven en de eerste maal bezweken was voor het lokkend gefluit van dien valschen vogelaar — toen had hij zijn vrijheid verloren. Toen die vogelaar hem maar aan een dun koordje vast had, werd dat koordje dra een net, waarin hij zich hoe langer hoe meer verstrikte.

Soms had Pluiser oogenblikken, waarin hij zijn verleider vloekte.

Hij had echter bij zichzelf moeten beginnen. Vloekwaardig boven alles was de geldzucht, waarvan hij blaakte en die naar luid der Schrift de wortel is van alle kwaad. Want waarlijk, het was niet *onwillig*, dat hij bezweek voor de verleiding. Mocht zijn geweten ook soms spreken — hij sloeg het op den mond en 't was wèl Harmen Pluiser, die gaarne ten slotte met de vingers woelde door het loon zijner schande.

Ook thans zou hij zeker, zelfs zonder de bedreigingen van Kalf, voor de macht van het geld bezweken zijn. Als hij dan ook in zijn kantoor zit te peinzen, zoekt hij al ras naar den veiligsten weg, om te geraken tot het doel, dat Kalf hem had voorgehouden.

Honderd goudguldens, hij kon ze gebruiken! Want Harmen Pluiser had één lievelingsdenkbeeld. Het was, zóóveel bijeen te garen, dat hij zijn zaken aan kant kon doen en als onafhankelijk man kon gaan leven.

En hiermee was hij al een heel eind op weg, terwijl hij nog in de kracht zijns levens was, zoodat hij nog jaren lang de vruchten zijner inspanning genieten kon. De gelijkenis van den rijken dwaas kwam hem nooit in 't hoofd.

Daar valt zijn oog op de friesche hangklok in den hoek van 't kantoor. Met schrik ontwaart hij, dat het reeds over zessen is.

»Hendrik,« roept hij zijn bediende toe, »ik moet naar 't Leesgezelschap en daarna moet ik nog iemand gaan spreken. 't Zal niet vroeg zijn, als ik terugkom. Je kunt te negen uur den winkel sluiten.«

Dit zeggend sluit hij zijn kantoor zorgvuldig af, wat steeds zijn gewoonte was, als hij weg moest — de bediende had een sleutel van de winkel deur.

Reeds maakt hij zich gereed om te vertrekken, als hij zich nogmaals tot zijn bediende wendt en zegt:

»Hendrik, we hebben immers nog kerkboekjes staan met gouden slot?« Hendrik zet een ladder voor een der kasten en haalt er eenige te voorschijn.

Pluiser staat te kijken, te zoeken, te overleggen, als kan hij 't met zichzelf niet eens worden. Eindelijk neemt hij er een der deugdzaamste uit:

»Als straks de jongen terugkomt, dan moet je dit boekje netjes inpakken en dan laat je 't hem brengen bij juffrouw Van Schavelingen, voor haar dochter.«

De bediende kijkt hem met een koddig-ongeloovig gezicht aan.

»Juffrouw Van Schavelingen, die hier op den hoek woont? Heeft die een kerkboekje met een gouden slot besteld? Ze zeggen, dat die menschen 't zoo arm hebben . . . De jongen moet zeker 't geld dadelijk meebrengen?«

»Neen, dat hoeft niet,« zegt Pluiser weifelend en verlegen en wil heengaan.

»Maar dan moet ik er zeker de rekening bijdoen?«

»Ook niet — je laat eenvoudig maar zeggen, dat het van mij komt.«

Hendrik staat hem met het boekje in de hand als versuft aan te kijken.

Pluiser gaat naar de buitendeur, maar keert zich nog even om en zegt: »Wat je wél doen kon, Hendrik — zet aan

den binnenkant van den omslag met potlood den prijs, dan weten ze vast, wat het kost. En vergeet vooral niet te zeggen, dat het voor juffrouw Doortje is.»

Even later is hij in de duisternis van den avond verdwenen.

»Zoo iets is me nu nog nooit overkomen,« mompelt Hendrik. »Als ik hem niet beter kende, zou ik gelooven, dat hij 't het meisje cadeau wil doen. Verbeeld je: Pluiser, die een kerkboek met een gouden slot weggeeft! En de gedachte alleen plooit een ongeloovig lachje om zijn mond.

Toch had hij den spijker op den kop getikt, als we straks zullen zien.

Harmen Pluiser had onderwijl zijn weg voortgezet naar 't Leesgezelschap. In een vorig hoofdstuk maakten we reeds met een enkel woord van deze vereenigingen melding. We zullen er thans iets naders van zeggen.

Acht jaar geleden, tijdens de woelingen van '87 hadden vele steden en dorpen hun *patriotten-clubs*. Daár kwamen de patriotten samen, daar beraamden zij hun plannen, bespraken zij hun beginselen, stelden ze hun verzoekschriften op en oefenden zich in den wapenhandel.

Toen de Pruisen hier de orde hadden hersteld en alles weer op den vorigen voet geregeld was, hadden de Staten en de stedelijke regeeringen deze clubs ontbonden en strenge straffen bedreigd tegen wie ze toch weer zou durven oprichten. Vele patriotten, meer dan 50.000, waren toen ten lande uitgeweken.

Zij die achterbleven hadden zich echter dadelijk weer georganiseerd, omdat ze vol hoop waren voor de toekomst en vast geloofden, dat hun beginselen nog eenmaal zouden zegepalen.

En daar ze nu niet meer in *clubs* vergaderden, hadden ze *leesgezelschappen* opgericht. Schijnbaar waren dit hoogst onschuldige vereenigingen. Men had immers vereenigingen, die zich in den zang of in de dichtkunst oefenden, of tot eenig ander doel waren opgericht.

Wat kwaads stak er dus in, dat men zich vereenigde, om samen boeken en vlugschriften te lezen en van tijd tot tijd een redenaar te doen optreden?

Zóó hield men zich tegenover wie buiten stonden, maar

de ingewijden wisten zeer goed, dat deze gezelschappen niets anders waren dan de clubs van vroeger in gewijzigden vorm.

Al deze gezelschappen, waarmee het land als bezaaid was, stonden met elkaar in een goed geregeld verband. De spreuk onzer vaderen »Eendracht maakt macht« werd door de patriotten maar al te wel behartigd.

In Juli van dit jaar hadden ze zelfs, in stilte natuurlijk, een bijeenkomst gehouden, waar afgevaardigden uit het gansche land tegenwoordig waren. Dáár was een zoogenaamd *Comité Révolutionair* benoemd of Raad van Opstand, dat de hoofdleiding voor het gansche land zou hebben en mocht er een omwenteling tot stand komen, dadelijk de regeering in handen zou nemen.

Daar waren de leesgezelschappen ook provinciesgewijs vereenigd, en was een krijgskas gevormd, waarvoor tot op de kleinste plaatsjes gelden werden bijeengebracht. Ja, om op alles voorbereid te zijn, was er besloten ten huize van vertrouwde patriotten kleine wapenmagazijnen aan te leggen, om in tijd van nood niet weerloos te staan.

In Amsterdam alleen bestonden 36 van die leesgezelschappen met meer dan 3000 leden.

Dat, waartoe Pluiser behoorde, hield gewoonlijk zijn vergaderingen in een daartoe ingericht pakhuis, in een naburige straat gelegen.

Een zonderlingen aanblik bood deze bijeenkomst.

Aan de deur stonden twee patriotten, die niemand binnen lieten, die niet in 't bezit was van een kaart, waaruit bleek, dat hij lid was.

Die kaarten waren voor al de Amsterdamsche gezelschappen gelijk en alleen door een letter van elkander onderscheiden.

Binnen woelden en wriemelden ruim honderd menschen door elkaar, loopend, pratend, rookend — van orde was geen spoor aanwezig. De vergadering is dan ook nog niet begonnen en men beleefde zulke gewichtige tijden, dat ieder in een toestand van opgewondenheid verkeerde.

Pas gister was de tijding in Amsterdam gekomen van het overgaan van 's-Hertogenbosch en het hart dezer mannen klopt sneller bij het naderen van de ure der bevrijding. In de Franschen zien ze hun redders.

Maar nog ander nieuws heeft de tongen ontbonden en doet de leden zich tot groepen vormen, waarin ieder op luiden toon zijn meening zegt.

't Is wel een schilderachtig gezicht, zoo'n dikke kluit van dicht opeengedrongen menschen, waaruit de meest verschillende koppen omhoog steken. Men ziet er den vermogenden koopman, den advocaat, den predikant, maar ook den kleinen burger en den arbeidsman.

Want tot allerlei standen waren de valsche begrippen reeds doorgedrongen. Ze behandelden onder elkander het groote nieuws van den dag: De erfprins, de zoon van den Stadhouder, de latere koning Willem I, was plotseling in Amsterdam gekomen.

Met welk doel? Dát was de vraag, die de gemoederen bezig hield.

De een had gehoord, dat er toebereidselen gemaakt werden, om de omstreken onder water te zetten; een ander wist te vertellen, dat de Prins krijgsvolk in de stad wilde leggen, om de patriotten in toom te houden.

En zoo warmden ze elkander op en werd de opgewondenheid steeds grooter. 't Was een gegons als van een bijenzwerm; dan weer was het stil, als een bekwaam spreker zijn woorden en zinnen met nimmer haperende radheid deed voortklotsen.

Het uur, voor den aanvang der vergadering vastgesteld, is reeds voorbij. Een der hoofdleiders, *Kraaijenhoff* geheten, verzocht dat men plaats nemen zal. Hieraan wordt onmiddellijk voldaan.

't Was een man met een schrandere kop, die *Kraaijenhoff*. Iemand, die op het stadhuis een waardige plaats had kunnen innemen, maar nu eenmaal nooit in de gunst gestaan had van de regenten-kliek en dus stelselmatig buiten alles gehouden werd. Dat was jammer voor hem — en voor Amsterdam. Het woelen en drijven der patriotten was zeer zeker verkeerd, zondig, hoe goed sommigen hunner 't ook bedoelden. 't Was in den grond opstand tegen God. Maar dat neemt niet weg, dat het zóó als 't nu was, niet langer kon. Er *moest* verandering komen en de omwenteling heeft dan ook meer dan één heilrijke vrucht opgeleverd.

De Revolutie was een wilde stortvloed gelijk, die dijken

en dammen doorbreekt en vreeselijke onheilen veroorzaakt, een *ramp* dus, onafzienbaar groot. Maar ook zoo'n stortvloed laat hier en daar een vruchtbaarmakend slib achter. Een der voornaamste misstanden was wel, dat het volk zelf niet den minsten invloed uitoefende op de regeering. Voor sommige volken is dit een zegen. In Rusland b. v. zou het een ramp zijn, als het volk eenigen invloed had. De Russen zijn daar in 't geheel niet rijp voor; evenmin als een klein kind er rijp voor is, om er over na te denken, wat goed of niet goed voor hem is.

Maar als zoo'n kind groeit en groot wordt, dan blijft wel vader baas, maar wordt toch ook naar de stem van den jongeling gehoord en op zijn meening gelet.

Welnu — dáárvoor was ook ons volk reeds lang rijp. En *dít* was de fout van de regenten, die op 't kussen zaten, dat ze den aankomenden jongeling nog maar steeds in het buis van het kind wilden steken.

Na over eenige kleine zaken te hebben gesproken en beslist, brengt Kraaijenhoff het groote nieuws van den dag ter sprake en stelt de vraag, welke de houding der leesgezelschappen dient te zijn, tegenover het dreigend gevaar. Sommigen willen, dat de patriotten zich onmiddellijk wapenen zullen. Anderen, meer voorzichtig, willen daarmee wachten, tot het gevaar er werkelijk is. De vergadering wordt weer tamelijk verward en luidruchtig.

»Burgers,« zegt Kraaijenhoff, »bedenkt wèl, wat er op 't spel staat. Als het den erfprins gelukt, de omstreken dezer stad onder water te zetten, gaan we een langdurig beleg tegemoet. Dát is nog het ergste niet, want ik twijfel er niet aan, of de Franschen komen toch in de stad. Maar het ergste is: dan komen ze er in als *overwinnaars*. Dan is de stad *ingenomen*. Dan loopen we gevaar, dat ze het recht van den overwinnaar doen gelden en ons land eenvoudig bij het hunne inlijven. En hoezeer we ook de Franschen bewonderen — daarvoor hebben we ons vaderland toch te lief.

't Zelfde gevaar dreigt ons, als er krijgsvolk binnen de stad wordt gebracht. Eén middel is er, om dit gevaar af te wenden: Dadelijk, morgen aan den dag de omwenteling beginnen. En toch durf ik dezen raad niet te geven.

Nog staan de Franschen aan den overkant onzer groote rivieren.

Zijn ze die eenmaal overgetrokken en vallen hun helden van alle kanten de handlangers van den tyran aan, dån is het oogenblik aangebroken, om op te treden. Thans echter zouden we gevaar loopen, verpletterd te worden. Ik zou raden, dat we wachten en op onze hoede zijn.«

Weer gierde er een gemurmel van stemmen. goed- en afkeurende uitroepen en zoo meer, door de pakhuis-zaal.

't Was duidelijk, dat verscheidenen der aanwezigen met dezen raad niet instemden. De heethoofden vonden deze voorzichtigheid al heel ongepast en meenden, dat een onmiddellijk en krachtig optreden noodzakelijk was. En in dagen van spanning en gisting hebben de heethoofden gewoonlijk het hoogste en het laatste woord.

Natuurlijk vond men ze niet zoozeer onder de leiders, die den ganschen toestand konden overzien, maar onder de volgelingen, die in geen geval op den voorgrond behoeften te treden en dus tamelijk wel buiten schot bleven.

In allen ernst werd dan ook het voorstel gedaan, dat men zich nog dezen nacht zou wapenen, de andere gezelschappen waarschuwen en in een reusachtigen optocht morgen van Burgemeesters gaan eischen, dat den patriotten de bewaring der poorten en de handhaving der orde zou worden opgedragen.

Kraaijenhoff en de overige leiders zagen zeer goed in, hoe noodlottig dit voorstel was en dat het nergens toe leiden zou, dan om de partij lam te slaan.

Maar ze durfden niet eens zoo heel sterk afraden, want reeds gingen er stemmen op, die de leiders van lauwheid en vrees beschuldigden.

Terwijl er zoo werd beraadslaagd, getwist, geroepen, gescholden zelfs, had Harmen Pluiser onbeweeglijk op zijn plaats gezeten. Schijnbaar volgde hij met inspanning de verschillende sprekers en draaide zich soms een weinig om, ten einde beter te kunnen zien en hooren. Maar in werkelijkheid was hij vól van de gedachte aan de honderd goudguldens, die hem beloofd waren.

Plotseling verhelderde zijn gelaat: daar was hem een gedachte ingevallen, waar hij een houvast aan had, om een plan te beramen.

Hij luistert thans met ongeveinsde belangstelling naar de sprekers, vooral naar de heethoofden, die hem bij de uitvoering van dat plan zeer te pas komen.

Kraaijenhoff heeft juist in enkele krasse woorden betuigd, dat men andere leiders zal moeten kiezen, wil men werkelijk *thans* de wapenen opvatten, want dat hij, voor zich, tot een waanzinnige daad niet meewerkte.

Deze woorden waren door een allerscherpst antwoord gevolgd van de zijde der heethoofden, waarvan sommige met dreigende gebaren op de leiders af wilden.

Thans vraagt Pluiser het woord. En daar men meermalen had ondervonden dat hij een schrander oordeel had, heerschte er een algemeen stilzwijgen, om de meening te hooren van iemand, die zich totnogtoe buiten den twist hield. Allereerst tracht hij er voor te waken, dat het plan der heethoofden niet doorgaat. Want hij voor zich is er niet zoo zeker van, dat het mislukken zou. En waarlijk, had in 't begin van October Amsterdam het sein gegeven en was een algemeene opstand uitgebarsten, dan had deze zeer goed kunnen gelukken.

Een maand later niet meer: toen waren de regenten den toestand volkomen meester. »Burgers,« zegt Pluiser, ik zie niet in, waar 't voor noodig is, dat we ons zoo opwinden. 't Is immers een van onze voornaamste grondbeginselen, dat de wil der meerderheid *wel* zij. Is de meerderheid voor een gewelddadig optreden, dan leggen we ons daar allen bij neer. Maar men kan van de leiders niet vergen, dat ze een gewichtig besluit zullen uitvoeren, als ze er zelf tegen zijn. Zij die zulk een besluit doordrijven, zijn dan ook zedelijk verplicht, de uitvoering op zich te nemen.«

»Juist zoo! Zóó is 't! Dáár val ik bij!« roept men van alle kanten.

Kraaijenhoff en de andere leiders zijn in hun hart den boekverkooper dankbaar, want de grootste schreenwers van daar straks houden zich thans stil en schijnen lang niet meer zoo belust op gewapend verzet.

Pluiser kan tevreden zijn over de uitwerking zijner woorden. Hij vervolgt:

»Toch is stil afwachten almeê ongeraden. Dan kunnen we

in een oogenblik verkocht en geleverd zijn. We moeten de regeering bevreesd trachten te maken.

Ge zult vragen: hoe? Laten we doen als in '87. Stellen we een adres op aan de Vroedschap, waarin we ronduit vragen, of het de bedoeling is, de zeesluizen te openen of krijgsvolk in de stad te brengen. Laten zij, die aan ons hoofd staan, dat adres overhandigen en mondeling toelichten. Laten we ronduit zeggen, dat we met de hand aan 't geweer staan. Als dan duizenden dit adres teekenen, zal de regeering zich stellig tweemaal bedenken, voor zij den duidelijk uitgedrukten wil van een aanzienlijk deel der burgerij durft trotseeren.*

Algemeen werd dit voorstel toegejuicht.

De heethoofden vonden de gelegenheid schoon, om door dit plan te ondersteunen van hun eigen voornemen af te stappen, waarvan ze thans terugschrokken.

De overigen, wien het toch ook eigenlijk niet naar den zin was, dat er *niets* gebeuren zou, vonden Pluiser's voorstel een echt gulden middelweg.

De leiders durfden de meening van bijna de gansche vergadering niet bestrijden en schikten zich in het onvermijdelijke.

Pluiser's katoogen glinsterden van genot, toen hij zag, hoe men blijmoedig het hoofd stak in den strik, dien hij spande.

Slechts één der aanwezigen had een bedenking.

»Het inleveren van adressen aan de Vroedschap is op zware straf verboden!«

»Daar storen we ons niet aan,« werd er geroepen.

»'t Is ons onvervreemdbaar recht, ons tot hen, die regeeren, te wenden.«

»'t Blijft toch een gewaagd stuk,« meent de eerste spreker.

Pluiser begrijpt dat dezen de mond gestopt dient te worden.

»Burgers,« roept hij en hij is thans waarlijk welsprekend, »toen in '87 de handlangers van den pruisischen tyran ons bij vernieuwing onder 't juk kromden, was het alleen *Amsterdam*, dat heldhaftig weerstand bood. Zijn de Amsterdamsche patriotten ontaard? *Toen* liet Frankrijk ons in den steek, want het fransche volk had de slavenketenen

nog niet verbroken. *Thans* maken de zonen van dat vrije land zich gereed, onze grenzen over te trekken. Zullen we thans voor een weinig gevaars deinzen? Neen, burgers, maar als onze onderdrukkers het wagen durven één der onzen leed te doen, dan grijpen we tot den laatsten man naar de wapenen; dan zullen we bewijzen, dat de vrijheid zelfs burgerbloed waardig is. Vóór de vrijheid, gelijkheid en broederschap, desnoods ten koste van bloed en leven.

Met een storm van toejuichingen werden deze woorden begroet. Er was geen tegenhouden aan en de geestdrift der vergaderden zou zich straks ook aan de leden der andere leesgezelschappen mededeelen.

Een adres werd opgesteld, binnen enkele dagen zouden daarop duizenden handteekeningen verkregen zijn.

Maar morgen zouden ook heeren Burgemeesteren volkomen op de hoogte zijn van het plan; konden ze hun maatregelen nemen om het te verijdelen en om tegelijk hun slag te slaan. En eer de week ten einde is, voegt Harmen Pluiser honderd blanke goudguldens bij de vele, die in het stevig gesloten kistje in den hoek van 't kantoor goed geborgen waren en waarin de bezitter van dit goud, als hij zich onbespied waande, zich zoo gaarne verlustigde.

III.

Leed van allerlei aard.

Pluiser had aan Hendrik, zijn bediende, last gegeven te negen uur den winkel te sluiten, daar hij nog een bezoek moest afleggen. Hij verlaat de vergadering in een blijmoedige stemming, vast overtuigd, dat hij toch een echt gelukskind is. Zijn spoedig slagen in 't geen Burgemeesteren van hem verlangden, geeft hem moed. Want Harmen Pluiser wil nog een tweede doel bereiken dezen avond en reeds meermalen be kroop hem de angst, dat zijn welsprekendheid dáárvóór te kort schieten zal. Hij voelt zijn moed echter groeien door de pas verkregen uitkomst en vol zelfvertrouwen zet hij, steviger nog dan anders, den voet neer, houdt het hoofd fier omhoog en gaat huiswaarts.

Onze lezers weten reeds, hoe het zijn levensdoel was, een onafhankelijk man te worden. Wat zouden zijn oude vrienden straks verbaasd opkijken, als Pluiser, die steeds een vrij onooglijk huis in een onaanzienlijke straat gewoond had en stemmig, sjofel zelfs gekleed ging, zich een flink huis zou laten bouwen en als rentenier gaan rondwandelen!

Hoe zou hij de held van veler gesprek, het voorwerp van veler afgunst zijn! Hij groeit er reeds bij voorbaat in en wrijft zich de handen van genot.

't Staat echter bij hem vast: Hij wil dat genot niet alléén smaken.

Dan immers zou hij zich spoedig vervelen en misschien nog het heimwee krijgen naar zijn stoffigen boekwinkel. Als hij zich bij zijn geld straks nog een vriendelijk, zonnig

thuis weet te verschaffen, waarop zijn vrienden jaloersch kunnen zijn, dan is zijn geluk volkomen.

Daarvoor moet hij een vrouw hebben. En om er een te krijgen, moest hij er natuurlijk een opzoeken. En als vanzelf spreekt, een die wilde.

Nu had Harmen Pluiser nog wel zóóveel gezond verstand om te begrijpen, dat hij niet al te kieskeurig zijn moest, want dat lang niet iedere vrouw of meisje klaar zou staan, om juffrouw Pluiser te worden.

Ja, als hij zoo zijn eigen persoontje eens bekeek, dan twijfelde hij er weleens aan, of hij wel ergens het jawoord zou kunnen krijgen. Hij troostte zich echter met het oude rijmpje: Het geld, dat stom is, maakt recht, dat krom is. Een ander afmetende naar zichzelf, meende hij door den tooverklank van zijn goudstukken gemakkelijk een vrouw te kunnen lokken. Sinds geruimen tijd had Pluiser zijn keus reeds gevestigd.

Op den hoek van de straat, waarin hij woonde, stond een huisje van juffrouw V. Schavellingen, de echtgenoot van den uitgeweken patriot. Deze had een eenige dochter, Doortje geheeten, een drieëntwintigjarig meisje. En op haar was het, dat Pluiser zijn hoop voor de toekomst bouwde. Als een geoefend jager had hij het slim aangelegd. Vooral zorgde hij, het edele wild, waarop hij loerde, niet ontijdig te verschrikken.

Hij was een oud vriend van V. Schavellingen. Toen deze in '87 naar Brussel was uitgeweken, had hij de achterblijvenden trouw terzij gestaan. En toen het later met de winkelzaak in het hoekhuis achteruit ging, omdat die zaak een vaste mannenhand en een helder mannenoog eischte, was het Pluiser geweest, die een en andermaal blysprong en geld leende. Tegen behoorlijke rente en op hypotheek, natuurlijk — hij zorgde wel, dat hij er altijd zijn geld weer uithalen kon. Zoo kwam het, dat huis en zaak thans met schulden waren bezwaard, met Harmen Pluiser als schuldeheer.

En tegen een schuldeheer zegt men niet zoo gemakkelijk *neen*.

Dezen avond, zoo heeft Pluiser besloten, moet het hooge woord er uit.

't Is heden Doortjes verjaardag en als een geschikte

inleiding tot zijn aanzoek heeft hij haar het kerkboek met gouden slot toegezonden. 't Was een passend geschenk, want immers, Doortje was *vroom*, zooals de boekverkooper het uitdrukte. Dit was een voorrecht te meer in zijn oog, want hij had nog altijd een geweten, waar hij weleens moeite mee had. En hij stelde zich voor, dat het van binnen wel wat rustiger worden zou, als hij een vrome vrouw kreeg. Wat een zelfbedrog! Maar zoo blind is de mensch van nature, als Gods Geest hem de oogen niet geopend heeft. Alsof een vrouw *zijn* rekening effen maken kon!

Hij gaat zijn eigen woning voorbij en stapt vol moed op het hoekhuis toe. In een klein vertrek zitten moeder en dochter ijverig te arbeiden. De eerste is met eenig naaiwerk bezig, terwijl het meisje haar oogen met een fijn borduurwerk pijnigt, waarmee ze een goede som hoopt te verdienen. Zoodra we Doortje zien, maken we de opmerking, dat Pluiser nog niet zoo slecht uit zijn oogen kijkt. Ze neemt met haar vriendelijk voorkomen, haar heldere kijkers, haar ongedwongen houding dadelijk voor zich in. Nadat Pluiser haar en haar moeder heeft geluk gewenscht, komt het gesprek al spoedig op de gebeurtenissen der laatste dagen.

»Heb je binnenkort nog bericht gehad van je man?« vraagt Pluiser.

Juffrouw V. Schavelingen kijkt haar dochter met een fijn glimlachje aan, waarop deze toestemmend knikt, wat de moeder zeggen doet:

»Voor een goed vriend en een ijverig patriot behoef ik het niet geheim te houden. Ik heb vandaag één van zijn vrienden uit het leger gesproken.«

»Hier in Amsterdam? Wie mag dat geweest zijn?«

»Dat zal ik je zeggen. Ken je bij geval Karel v. d. Smissen?«

»Bij name wel. 't Moet een knap jongmensch en een eerste ijveraar zijn.«

»Dat is hij. Zooals je weet, woonden we een jaar of tien geleden te Leiden. Hij was daar toen student en had bij ons zijn kamers.«

»En is die vandaag hier in de stad geweest?«

»Met schemerdonker is hij heengegaan, om voor het poortsluiten de stad te verlaten. In 't geheim heeft hij Schimmelpenninck, V. Gogel, Kraaijenhoff en enkele anderen bezocht.«

Pluiser rekende bij zichzelf uit, wat het hem had kunnen opbrengen, indien hij in de gelegenheid geweest ware, dezen afgezant te doen oppikken.

»En wat voor nieuws wist hij u uit het fransche leger mee te deelen?»

»Ja, daar heeft hij met ons zoo niet over gepraat. Hij bracht me een brief van mijn man en vertelde ons 't een en ander aangaande V. Schavelingen. Daarbij had hij nog heel andere dingen in 't hoofd.«

»Andere dingen — wat dan?»

»Voor jaren is hij verloofd geweest met een dochter van burgemeester Knijf uit Leerdam. Nu had hij 't gewaagd in 't diepste geheim, die stad te bezoeken, maar hij hoorde er, dat de burgemeester gestorven en dat de familie naar Amsterdam vertrokken was. Ik kon hem evenwel niet nader inlichten, want van een weduwe Knijf heb ik nooit gehoord.«

»Maar ik wèl,« zegt Pluiser. »Ze kwam nog wel eens bij me in den winkel en ik had er een goede klant aan ook. Nu ruim een jaar geleden is ze vertrokken, maar de plaats waarheen is me ontschoten.«

Hier hokt het gesprek; alle drie zijn met hun eigen gedachten bezig. Pluiser had gemeend, dat Doortje, al was het dan niet met woorden, dan toch met een vriendelijken blik hem voor zijn cadeau zou hebben dank gezegd. Hij vond echter, dat het meisje stijver was dan anders. Dit kon evenwel verbeelding zijn, hoewel dat onafgebroken turen op het borduurwerk hem mooi verveelde. Het ietwat pijnlijk zwijgen stemde Pluiser niet prettiger; 't was of hem een schroef op de keel werd gezet. Meer dan eens wilde hij beginnen over de groote zaak, die hem bezig hield, maar de woorden weigerden over zijn lippen te komen. Hij kon toch ook moeilijk zoo botweg vragen: Doortje, wil je mijn vrouw worden?

Daar zat hij nu met al zijn welsprekendheid.

Gelukkig voor hem brak juffrouw V. Schavelingen te juister tijd het ijs. »Pluiser,« zegt ze, »daar is ons van avond iets thuisgebracht door je loopjongen, wat zeker een vergissing moet zijn.«

En tegelijk neemt ze het kerkboek uit een werkmandje, dat voor haar stond en wil het den boekverkooper overhandigen.

Deze neemt het echter niet aan, maar vraagt eenigszins haperend:

«En waaruit maakt ge dat op, juffrouw V. Schavelingen?»

Zij kijkt hem aan bij dit vragen naar den bekenden weg en nu kijkt ook Doortje een weinig angstig van haar werk op, om beurtelings het oog op haar moeder en op Pluiser te vestigen, die half verlegen, half brutaal de vrouw des huizes aanstaart, steeds nog op antwoord wachtende.

»Wel — wij hebben het niet besteld en 't is voor ons thans de tijd niet, om een boek met gouden slot te koopen — dat weet je ook wel, Pluiser.»

»Maar wie spreekt er van koopen? Mag ik dan het genoeg niet hebben juffrouw Doortje op haar verjaardag een bewijs van vriendschap te geven?»

Juffrouw V. Schavelingen is er nog niet achter, dat is duidelijk, want ze laat de hand zakken, waarin ze nog steeds het boek heeft en zit verbaasd den man aan te kijken, alsof hij in raadselen sprak.

Pluiser begrijpt echter, dat het voor hem »Nu of nooit!» is. Hij kan nu niet meer terug, zamelt al zijn moed bijeen en vervolgt:

»'t Zou me zelfs gelukkig maken, als ik het hierbij niet behoefde te laten, als Doortje mij vergunnen wilde haar te toonen, hoe hoog ik ze acht en wat ik voor haar over heb. Om maar kort te gaan, ik zou de gelukkigste man op aarde zijn, als Doortje mijn vrouw wilde worden.»

Ziezo, 't was er uit en Pluiser voelt zich wel honderd pond lichter. De eerste stap was ook hier de zwaarste. Hij zal 't nu verder wel klaar spelen; hij kent zijn voordeel. Men durft hem niet voor 't hoofd stooten.

En hij woelt eens met zijn hand door de dunne haren, strijkt eens langs zijn kin, schurkt wat heen en weer met zijn puntige schouderbladen, steekt zijn glimmende laarzen vooruit en meent waarlijk, dat Doortje van Schavelingen wel blij mag zijn, dat ze zulke goede kansen heeft.

»De vrouw van een verrader!» suist het vanbinnen. Maar Pluiser, mocht ook al een vluchtig rood over zijn gelaat trekken, hij is op dit punt al tamelijk hardhuidig geworden en heeft dadelijk zijn kalmte herwonnen.

Nog altijd zitten de beide vrouwen, de een verbaasd, de

ander verschrikt, hem aan te staren. Pluiser voelt zich daardoor gestreeld. Hij beeldt zich waarlijk in, dat ze verstomd zijn van blijdschap. Zijn borst welkt zich dan ook naar voren; een hoogmoedig lachje speelt om zijn lippen; hij, Pluiser, wéét hoe men een vrouw moet krijgen. Zoo'n mispunt!

»Ik mag zeker wel aannemen,« zegt hij, »dat *zwijgen* hier *toestemmen* is. Ik kan me dan ook begrijpen, dat het je wat onverwacht op 't lijf valt. 't Moest dan ook een verassing zijn, voel je! Ja Harmen Pluiser is niet de eerste de beste prikkepronker; ik weet me in te houden, tot het tijd is.«

Nog altijd dat angstig, drukkend zwijgen van het meisje, wier lippen zich zenuwachtig bewegen, maar die tot spreken nog onmachtig is.

»Nu,« gaat haar echtgenoot in hope voort, »je had slechter kunnen treffen, Door, al zeg ik 't zelf. Je zult een makkelijk leven bij me hebben, dat beloof ik je. Want Pluiser kan meer doen, dan de menschen wel denken. Zoodra het voorjaar in 't land is, laat ik een lieve woning zetten; je krijgt een dienstbode en een werkster; de wasch natuurlijk buitenshuis«

Maar eindelijk heeft Doortje dan toch haar spraakvermogen weergekregen. »En geloof jij dan waarlijk, man, dat *ik* jou vrouw zal worden? Heb je jezelf waarlijk ingebeeld, dat Dora van Schavelingen zoo maar op 't eerste sein zou klaar staan, om juffrouw Pluiser te worden?«

En Doortje had nog meer willen zeggen, maar een zenuwachtig lachen belet het haar. Onze boekverkooper stond wel wat ontneuchterd, maar gaf 't niet op.

»En waarom niet, als ik vragen mag? 't Is toch, dunkt me, een goede patij?«

»Waarom niet?« herhaalt Doortje en het gloeiend rood van schaamte en toorn kleurt thans haar gewoonlijk wat bleeke wangen. »Waarom niet? Wel, om de eenvoudige reden, dat ik niets van je hebben moet. Ik begrijp niet, waar je die zotte gedachten vandaan haalt. Ik heb je er nooit aanleiding toe gegeven, want ik zie je liever gaan dan komen. Maar weet dan nu, dat ik liever droog brood eet en mijn vrijheid bewaar, dan me met het heerlijkst gebrad in een vergulde kooi te laten opsluiten.«

Dàt was zoo duidelijk als 't maar kon en een gewoon mensch zou zeker zoo spoedig mogelijk den aftocht hebben geblazen. Pluiser niet alzo.

Hij had immers zelf zoo vaak in zijn leven eerst *neen* gezegd en het later in *ja* veranderd. Waarom zou dat hier ook niet mogelijk zijn.

»Och kom! Zoo praten alle jonge meisjes. Dat komt van de verrassing. Ik weet vast, als je er eens een dag of wat over nadenkt, zul je wel anders spreken. En juffrouw Van Schavelingen (hier ziet hij de moeder beteekenisvol aan) zal haar dochter wel duidelijk maken, dat het voor *alle* partijen de beste oplossing is, als Dora mijn vrouw wordt.«

Dora's moeder begrijpt, dat zij er zich thans in mengen moet. »Hoor eens, Pluiser! Je moet Dora eenigen tijd van overleg geven. Wat ze daareven zei, moet je maar beschouwen als niet gezegd; dat was de opwinding van de eerste oogenblikken. Gun haar uitstel; we zullen samen de zaak bespreken; de tijden zijn er thans niet naar, om met zoo iets zoo'n haast te maken. Maar we zullen er over nadenken en aan Vader schrijven.«

Doortje wil nog wat zeggen, maar een gebiedende oogopslag harer moeder doet haar zwijgen. Tamelijk voldaan neemt Pluiser even later afscheid. Pas is hij weg, of Dora roept uit:

»Moeder, moeder, wat hebt ge gedaan? Die man zal waarlijk meenen, dat ik nog op mijn woorden terugkom. Moeder, moet uw kind ongelukkig worden? Ik kàn zijn vrouw niet zijn; 't is me onmogelijk!«

En Dora barst in tranen uit; haar gansche lichaam schokt van opwinding. Moeder Van Schavelingen is met de zaak verlegen.

Op zichzelf beschouwd zag ze haar dochter ongaarne met Pluiser huwen en had ze dan ook kunnen spreken, zooals haar hart haar ingaf, dan had ze zoeven den boekverkooper met korte, maar krasse woorden de deur gewezen.

Maar die man had haar geheel in zijn macht! Hij kon ze uit het huis laten zetten, de meubelen onder haar oogen verkoopen en haar arm en berooid, met schande beladen de wijde wereld inzenden.

En hij zou het doen ook, als hij getergd werd, dat voelde zij maar al te duidelijk, dat las ze klaar in de grijze, flikkerende oogen van haar schuldheer.

»Moeder!« snikt Doortje, »antwoord dan toch! Wilt ge dan waarlijk, dat uw kind zich aan dat koude monster zal opofferen?»

»Bedaar, Doortje — van opofferen is vooreerst nog geen sprake; ik heb hem immers voorloopig weggezonden. Ook zal ik je in deze zaak niet dwingen. Maar bedenk, dat hij met ons doen kan, wat hij wil. We zijn in zijn macht.«

»Ja, dat is het juist, wat het meest mijn afkeer wekt. Hij meent ons met zijn rijkdom te kunnen dwingen. Maar ik wil liever werken, tot mijn vingers krom en mijn oogen donker worden, dan me voor mijn leven aan dien man te kluisteren.«

»Kind, je weet niet, wat je zegt. Armoe is óók een marteling. Of meen je, dat het voor je moeder gemakkelijk zou zijn, dit huis te verlaten, waar we zooveel jaren gelukkig zijn geweest?»

»Moeder — alles wil ik voor u doen; alleen dit ééne kan ik niet!«

»Genoeg, Doortje! laten we er thans over zwijgen. Nog eens — dwingen zal ik je niet, maar bedenk je nog eens goed, en bedenk wel, dat je niet alleen je eigen lot beslist, maar ook dat van je moeder.«

Kort daarop gingen beide ter ruste, maar 't duurde lang, voor Doortje den slaap kon vatten. Ze woelde om en rond en toen ze eindelijk in een onrustige sluimering viel, droomde ze, dat ze alleen door een bosch dwaalde en vervolgd werd door een reusachtig monsterdier, welks kop sprekend op het hoofd van Pluizer geleek en dat de klauwen uitstrekke, om haar te grijpen, zoodat ze met een gil en het angstzweet op het gelaat wakker schrok.

* * *

Het huisvertrek van juffrouw V. Schavelingen bevond zich achter den winkel. Boven den winkel had ze nog een ruime kamer, die met twee vensters op de straat uitzag. Deze kamer had ze verhuurd aan een dame.

Kamers verhuren was ze altijd gewoon geweest. In Leiden had ze jaren lang studenten gehad en ze was wát blij ge-

weest, toen ze voor een jaar of drie dit vertrek, dat ze toch niet gebruikte aan madame *Lejeune* verhuren kon, een fransche dame, die met les geven den kost won en steeds stipt op den dag af de huurpenningen voldeed.

Dora en haar moeder hadden altoos eenig opzien gehad tegen madame *Lejeune*. Hoe minzaam deze ook steeds in den omgang was, hoe bescheiden haar levenswijze, hoe nederig haar stand, hoe eenvoudig haar kleeding ook was, toch had zij iets over zich, een »ick en weet niet wat,« als *Cats* zeggen zou, dat de vrouw van goede afkomst verried.

Over haar vorig leven sprak ze echter nooit, vandaar dat Dora en haar moeder daarnaar slechts konden gissen, wyl ze niet durfden vragen.

Ze onderstelden — en deze onderstelling lag ook voor de hand — dat madame *Lejeune* een van die talrijke fransche uitgewekenen was, men noemde ze *emigranten*, die door de Revolutie genoodzaakt waren hun vaderland te verlaten en in den vreemde om te dolen.

Al kenden ze haar verder niet, toch was de omgeving tusschen de beide vrouwen en deze vreemde zeer vriendschappelijk.

Vaak kwam zij 's avonds met eenig handwerk in de huiskamer zitten, waar dan de tijd al koutend sneller omvloog. Niet zelden ook toog Dora 's middags naar boven, als het niet druk was in den winkel en madame *Lejeune* geen lessen had, om zich gezellig naast haar neer te zetten en van haar onderhoudend gesprek te genieten.

De fransche dame kon zich al tamelijk goed in het hollandsch uitdrukken. Toch werd het gesprek tusschen haar en Dora gewoonlijk in het fransch gevoerd, in welke taal het meisje vrij ervaren was. Zij had nl. een goede opvoeding genoten en eerst te Leiden en later ook te Amsterdam een school bezocht, die wij zouden noemen »voor meer uitgebreid lager onderwijs.«

Het fransch is *nu* in de mode, maar *toen* was het nog veel erger. Onder de hoogere standen hoorde men haast geen andere taal spreken; 't was alsof men zich zijn moederspraak, als iets barbaarsch, schaamde.

Vandaar dan ook, dat een *française*, gelijk madame *Lejeune*, als lesgeefster zoo gezocht was en ruim haar brood had.

De middenstand trachtte ook mee te doen, en een jongen of meisje uit die klasse moest al zeer bot van begrip zijn, als men hem niet wat fransch trachtte in te stampen. Zoo kwam het, dat ook Doortje deze taal niet onbekend was. Bovendien had een driejarige omgang met »madame«, zooals ze gewoonlijk genoemd werd, haar een vrij groote vaardigheid in het gebruiken en begrijpen ervan aangebracht.

Madame hield van het zedig en opgeruimd meisje.

Behalve in de fransche taal had zij haar ook grondig onderricht in allerlei fraaie handwerken gegeven, waarin ze zelf zeer bedreven was.

Maar er was meer. Madame Lejeune was, en dat kon van niet veel Franschen, noch Hollanders, in dien tijd gezegd worden, een oprechte christin, die door zeer veel lijdens gelouterd was. En God had haar gesprekken met de dochter des huizes willen gebruiken, om in dat jeugdige hart het goede zaad te doen ontklemen, dat Hij, de hemelsche Landman daarin had gestrooid. Welke afstand haar overigens ook van elkaar scheiden mocht, Dora en zij voelden zich nauw verbonden door het gemeenschappelijk geloof in Christus, haar Heiland.

't Is de dag, nadat Pluiser haar door zijn huwelijksaanspraak had verschrikt; drie uur in den namiddag. Dora zit op de kamer der fransche dame en stort haar gansche hart vol vertwijfeling voor haar uit.

Met innig medelijden ziet madame Lejeune op het meisje neer. Zij voelt, wat daar in het felbewogen hart moet omgaan, wat bange gedachten daarin oprijzen, bij het staren in de toekomst.

Neen, ze belgt zich niet, als Dora het matte hoofd op haar borst vlijt, als zocht ze daar de rust, die ze nergens elders vinden kon.

Zachtkens richt ze het meisje op en terwijl ze haar hand vasthoudt, fluistert ze haar toe:

»We staan immers niet zonder God in de wereld, lieve Dora. Je weet, wat de Apostel zegt van de kastijding. Als zij er is, veroorzaakt zij droefheid, maar daarna werkt ze een vreedzame vrucht der gerechtigheid.«

»Maar ik zie geen licht, geen uitkomst,« klaagt Dora.

»Dat zag Abraham ook niet, lieve, toen hij heenging om

zijn zoon ten offer te brengen. Toch ging hij dien aller-moeilijkste weg — in het geloof. En nu zal het moeten blijken, of er iets van datzelfde geloof in je woont.

Maar wat raadt u me dan, dat ik doen moet; ik kan dien man niet huwen; ik heb een afkeer van hem; hij maakt me levenslang ongelukkig.

Wentel uw weg op den Heere, Dora. Dat is het eerste en voornaamste van wat je te doen hebt. Geef het geloovig Hem over; klaag Hem je nood. Hij zal zijn kind niet vruchteloos laten roepen. Hij hoort het gebed. Och, dat wil ik doen; dat doe ik — maar mijn geloof is zoo klein!

Welnu, laat dat geloof dan gesterkt worden, door op te merken, wat de Heere al gedaan heeft. Je kijkt me verwonderd aan, maar toch, ik méén het: De Heere is reeds begonnen met een weinig verlichting te geven. Je moeder heeft dien Pluiser voorloopig nog teruggewezen. Je hebt dus reeds eenigen tijd van uitstel. Dan moet natuurlijk vóór alles je vader in deze zaak worden gekend. Wie weet, of die niet gansch anders oordeelt en uitkomst weet, vooral wanneer je je gansche hart voor hem uitstort. In elk geval zullen er kalmer tijden moeten aanbreken, eer je lot voor goed beslist kan worden. Alle deze dingen zijn óók van God; bedenk dat en laat dit je geloof sterken.

Maar, vraagt Doortje, als nu alles zich tegen mij keert en vader en moeder beide op dit huwelijk staan, mag ik dan, als kind, hun wil wederstreven of moet ik me onderwerpen. Wat raadt ge mij dan?

Dat is een uiterst moeilijke vraag, Dora, die ik nu nog niet beantwoorden wil, omdat het nog niet noodig is. Komt het ooit zoo ver, dan zal ik je mijn raad niet onthouden. Maar tracht ook zelf het antwoord te vinden en laat deze vraag je veel op de knieën voor God brengen, dan zal Hij het je zeker aan het noodige licht niet doen ontbreken.

Och, zucht Dora en als een klagende kreet komen haar de woorden over de lippen, zou er wel ongelukkiger schepsel zijn dan ik?

Een trek van diepe, vlijmende smart lag op het gelaat der vreemde. Dora zag het en 't scheen of eigen zielepijn haar anderer kruis voelen deed.

Hoe, madame, zouden er nog moeilijker wegen zijn;

zoudt ge zelf . . . ?» Hier zwijgt ze, als beschaamd over haar eigen onbescheidenheid.

»Ja, Dora, nu je die snaar aanroert, zal ik je een en ander uit mijn eigen leven verhalen. Je zult er uit leeren, dat je niet de eenige kruisdraagster op aarde bent en dat men door vele verdrukkingen moet ingaan in het Koninkrijk der Hemelen. Maar als ik je de stormen verhaal, die over mijn hoofd gingen en de rampen, die mij troffen — bedenk dan, dat ik het niet zeg, om te klagen, want nog heeft de Heere mij niet gedaan naar mijn zonden en Hij heeft mij menigmaal uitgered.»

. Dora zet zich nu op haar gemak en madame Lejeune begint haar verhaal.

»Mijn eigenlijke naam is niet *Lejeune* — je zult het misschien wel vermoed hebben, maar ik ben een geboren gravin d' *Etampierre*. Ons geslacht behoort tot de oudste van Frankrijk en reeds vóór twee eeuwen, toen de ridderlijke Henri IV aan 't hoofd van zijn Hugenoeten Parijs belegerde, was de naam d' *Etampierre* geacht en beroemd in zijn legerkamp.

Onze voorvaderlijke burcht stond eenige uren ten Zuiden van Lyon. Daár waar de wild bruisende Rhône door zijn stroomdal voortschuijmt, waar de vijeboom en de moerbezie hun vruchten geven, waar een felle zomerzon de groote, gloeiende druiven rijp stooft, daar rezen op het voorgebergte, dat er den loop der rivier bepaalt, de grauwe muren van het oude kasteel omhoog.

Het stond daar als een overblijfsel uit vroeger eeuwen, maar nóg waren de muren hecht en sterk en ongerept trachtte de torenspits door de wolken te dringen. Hol klonken de voetstappen door de hooge gewelven en de gissing was niet ongewaagd, dat in deze groote hallen de ridders der middeleeuwen nog geluisterd hebben naar het gezang van den meistreel en de muren hebben doen weergalmen van den klank hunner wapenrusting. Thans is het één groote puinhoop, alles is door de vlammen vernield.

En achter den burcht strekte zich dat eindelooze, wonder-schoone park uit, op vele plekken nog een natuurwoud, waar het wilde zwijn de aarde omwroette en het gehull van den wolf werd gehoord.

Zie, het heugt me als de dag van gister, hoe ik met mijn broeder — een paar jaar ouder dan ik — stoeide op de fluweelen grasperken, rustte onder de schaduw der eeuwenheugende eiken en droomde aan den oever van het schuimende beekje, zachtkens wiegelend op de maat van den klaterenden waterval. Zal ik het wel ooit wederzien, mijn geliefd Frankrijk, de schoone bergen en de diepblauwe wateren van mijn vaderland?

Zie, Dora, hier vond ik een schuilplaats en uw land kreeg ik lief, maar de lucht is hier zoo kil, de zon gloeit en zengt hier niet, die grauwe nevels beklemmen mij den adem en het is mijn bede, dat God mij gunne nog éénmaal in mijn leven de plek weer te zien, waar de zuiderzonnestralen het schoonste oord ter wereld doen schitteren in een zee van glans en kleur. Maar ik zou je mijn geschiedenis verhalen.

De graven d' Etampierre waren steeds het Hervormde geloof trouw gebleven. Onder Lodewijk XIV hadden ze wel voor een tijd naar 't buitenland moeten wijken, maar na diens dood waren ze teruggekeerd en werden ongemoeid gelaten. Ik had het voorrecht een godvreezende moeder te bezitten. Dat was een zeldzaam voorrecht, want je zult ook wel weten, dat vele van die zoogenaamde gereformeerden eerste voorvechters der Revolutie zijn geweest. Zóó was het fijne goud verdonkerd!

Wij leefden gerust te midden van ons volk. De vele boeren, die huurders van mijn vader waren, hadden het best in vergelijking met vele anderen, ook uit onze onmiddellijke omgeving. Want, Doortje, dat is waar: het lot van wat men vaak den minderen man noemt was treurig, wás onhoudbaar in Frankrijk. Er *moest* verandering komen, want in 't oog van velen onzer edelen, landheeren, abten en kerkvorsten was de boer niet veel meer dan een lastdier en de werkman een werktuig.

De Revolutie is vreeselijk, maar ze is een rechtvaardige straf van God voor onze zonden en vooral dáárvoor, dat velen onzer den mensch, die toch naar het beeld en de gelijkenisse Gods geschapen is, niet hooger achtten dan het redeloze vee. Om onzer zonden wil bezoekt de Heere ons. <

»Maar,« valt Dora in, »het verwondert me toch ù dat te

hooren zeggen, madame. Hebt ge daareven niet meegedeeld, dat uw ouders zich aan die schaamteloze afpersingen en geweldenarijen *niet* schuldig maakten?«

»Er zijn *persoonlijke* zonden, maar er zijn ook *nationale* en *familiezonden*. Ook ongerechtigheden, waaraan een gansche stand, een geheele klasse van menschen schuldig staan. Dàt was hier het geval. We lezen immers ook, dat God de zonden der vaders bezoekt aan de kinderen? Je zult nu eenigszins begrijpen, waarom ik mijzelf en mijn geslacht daareven meê insloot. Maar laat ik verder gaan.

Tot het jaar '89 duurde ons gelukkig leven. In '88 was ik gehuwd met een edelman in den echten, ouden zin des woords. Edel was zijn houding, zijn gebaar, zijn gelaat; edel waren zijn woorden, zijn daden. Wat was ik trotsch op zijn bezit, hoe koesterde ik mij in zijn warme liefde; zijn teedere zorg omringde mij en toen ons een goed jaar na ons huwelijk een zoon geboren werd, scheen het ons toe, dat ons geluk volmaakt was.

Zie, Doortje, je hart krimpt ineen, omdat men je huwen wil aan een man, dien je niet liefhebt. En dat is hard, ik erken het. Maar als men zijn echtgenoot, dien men meer liefheeft, dan zichzelf, voor zijn oogen door het razende gepeupel wreed vermoorden ziet — dàt is oneindig zwaarder! En toch, dat moest ik ondervinden! Mijn man vermoord, mijn vader onder de guillotine gedood, mijn moeder van hartzeer, mijn kind van ellende omgekomen! Wel mocht ik uitroepen: Al deze dingen zijn tegen mij! Maar met Job heb ik toch door alles heen mogen zeggen: De Naam des Heeren zij geloofd!«

Al sprekend had madame Lejeune een oude portefeuille voor den dag gehaald en thans liet ze Dora achtereenvolgens de afbeeldsels van haar ouders en van haar man zien; fiere gestalten, op wier gelaat het «edelman» en «edelvrouw» als 't ware gegrift stond en uit wier sprekend oog toch zulk een liefelijke minzaamheid lichtte, dat Dora haar bewonderende blikken er bijna niet afwenden kon.

»Ze zijn allen weg,« snikte de jeugdige weduwe, thans een oogenblik door haar aandoeningen overmand. Even later herstelt ze zich echter.

»Wij woonden,« vervolgt ze, »op het landgoed mijner

ouders in een kleine maar schilderachtig gelegen villa, van alle gemakken voorzien. Het jaar '89 brak aan en het eerste gerommel der Revolutie werd vernomen.

In 't begin van dat jaar riep de koning, de ongelukkige Lodewijk XVI, de Algemeene Staten bijeen, die in geen honderden jaren vergaderd waren geweest. Ook mijn vader had daarin, door den adel afgevaardigd, zitting.

In het laatst der maand Juni echter, toen we hem allen nog te Parijs waanden, zagen wij hem plotseling in ons midden terug.

Hij ging gebogen onder kommer en leed. Met zijn scherp blik had hij reeds voorzien, welke noodlottige wending de gebeurtenissen in de hoofdstad nemen moesten en hij had zich bijtijds in veiligheid willen stellen door de wijk te nemen naar zijn bezittingen.

Met angstige spanning volgden wij nu den loop der gebeurtenissen. Wel dachten we er toen reeds aan, ons geliefd Frankrijk te verlaten, maar och, Dora, men scheurt zich niet zoo gemakkelijk los van zijn tehuis en van zijn geboortegrond, om onder vreemden te gaan leven.

Zóó werd het Juli. Die maand der verschrikkingen zal je wel niet onbekend zijn. Den 14en barste de lang verwachte omwenteling te Parijs los. Het volk, door zijn leiders, die het in ophitsende redevoeringen en schaamteloze dagblad-artikelen prikkelden, tot razernij opgezweept, brak het huis der invaliden open en wapende zich met geweer en kanon.

Daarop had de welbekende *bestorming der Bastille* plaats.

Ongelooflijk was de geweldige indruk door deze gebeurtenis in alle streken van Frankrijk gemaakt. Zij was het sein tot een volksbeweging, die alle onrecht, eeuwen lang geleden in weinige dagen zocht te verrekenen en alle haat, jaren lang verkropt in enkele uren trachtte te verzadigen.

Alom geraakte het volk in beweging. Ze grepen hun bijlen, hun hooivorken, hun zeisen, hun messen en stortten zich als een stortvloed over 't land. Als bezetenen gillend en dansend, woest hun moord- en breekwerktuigen in de lucht zwaaiend, vulden ze de wegen, goldfen voort langs de velden, om het land te zuiveren van al wat aan den vorigen toestand herinnerde. Hier en daar en ginds en overal gingen de oude burchtsloten in de vlammen op; de

rijke kloosters werden geplunderd en de waanzinnige massa's dronken zich een roes aan den kloosterwijn, dien ze zich in de groote altaarkelken schonken, terwijl ze met een prachtig misgewaad over de havelooze plunje heen, toostten op het welzijn des volks!

De beweging naderde meer en meer onze streken. Ook dâar was veel onrecht geleden, zoodat het landvolk gemakkelijk door de algemeene Revolutie koorts werd aangestoken.

Wij hoopten aanvankelijk, dat onze eigen boeren en pachters, die nooit anders dan een menschelijke behandeling hadden ondervonden, zich rustig houden zouden. Hoe werden we daarin teleurgesteld.

Ze leenden het oor aan de tallooze raddraaiers, die hun voorspiegelden, dat het voor goed uit zou zijn met het betalen van tienden en heerlijke rechten, met het bewijzen van leendiensten en zoo al meer.

En toen de woeste revolutionaire benden ook in onze omstreken verschenen, sloot het landvolk zich in massa's bij hen aan en was ook het lot van ons en van ons voorvaderlijk kasteel beslist.

't Was de avond van den 27en Juli, nooit zal ik den dag vergeten.

Mijn man en ik zaten samen, met sombere gedachten vervuld, naast de wieg, waarin mijn lieveling den zachten slaap der jeugd sluimerde.

Daar klonk een woest gehuil door de stilte van den plechtigen zomeravond, eerst van verre, steeds nader, zoodat de reuzen van het woud het weerkaatsten. Mijn man stond op, bleek van ontroering, maar met een vastberaden trek op het gelaat. Nooit zal ik vergeten, hoe hij zich boog over de wieg van ons kind en een kus, den laatsten! drukte op dat rozig gezichtje.

Een later werd met ruw geweld de deur opengetrapt en een woeste bende stormde binnen. Eerst stonden ze eenigszins bedremmeld, maar niet lang duurde dit overblijfsel van vroegeren eerbied. De achtersten drongen de voorsten op en reeds begonnen ze onder 't zingen van hun bloedige liederen onze kostbare meubelen te vernielen.

Als een standbeeld stond mijn Louis naast de wieg van

ons kind. Zijn schijnbare kalmte scheen de bende nog meer te prikkelen, want om hem te tergen greep een der onverlaten mij op ruwe wijze aan. Dàt was de droppel, die den beker deed overloopen! Zijn oog bliksemde en als een lang getergde leeuw, die zijn manen schudt en zich op zijn prooi werpt, sprong hij op den onbeschaamde toe. Hij was sterk en gespierd, terwijl de toorn zijn krachten verdubbelde, zoodat hij mijn aanvaller als een klein kind opnam en met een smak tegen den wand wierp, waar hij bloedend liggen bleef.

Het afgrijselijk gehuil en gevloek te beschrijven, dat de bende thans hooren deed, is mij onmogelijk. Allen wierpen zich op mijn man, die zich met den moed der wanhoop verdedigde, maar wat vermocht hij tegen zoovelen!

Ik zag hem struikelen, ik zag hem vallen; ik wilde mij op hem werpen, om hem met mijn lichaam te beschermen, maar men stiet mij terug.

Ik wankelde achteruit; ik zag nog, hoe de bijlen en messen boven het hoofd van mijn Louis werden opgeheven — toen trok een nevel voor mijn oogen en ik zeeg wezenloos neer. Is het wonder, dat mijn haar reeds grijsst, hoewel ik nauwelijks dertig jaren tel?

Toen ik weer bijkwam was de razende bende afgetrokken, naar ik later vernam, om mee haar deel te hebben aan het plunderen en verbranden van den burcht mijner voorvaderen.

Rondom mij één tooneel van de meest volkomen verwoesting. Ik denk, dat het geschrei van mijn kind mij tot bewustzijn bracht, want hij lag deerlijk te krijten in de half omgeworpen wieg.

En daar in een hoek van 't vertrek, daar lag het lijk van mijn man, bebloed en deerlijk verminkt, het edel gelaat op barbaarsche wijze geschonden. Het was de zorg voor mijn kind, die mij krachten gaf, anders zou ik niet weten, hoe ik dien nacht en de daarop volgende dagen ben doorgekomen. Ik spoedde mij naar buiten en daar zag ik, hoe de rosse vlammen hoog boven de muren van mijn voorvaderlijk kasteel uitsloegen, terwijl de verwoesters een duivelschen dans er omheen uitvoerden.

Met eigen hand, slechts door één getrouwe dienstmaagd

vergezeld, heb ik in dien nacht het graf voor mijn vermoorden Louis gedolven en hem zelf erin gelegd en gedekt met zand en aarde, waar hij rusten zal tot den grooten morgen der opstanding!

Pas waren we daarmee gereed, of we hoorden de verdersers terugkomen. Ik nam mijn kind en het weinige geld, dat ik bij me steken kon en vluchtte om mijns levens wil. In het donkere woud, in de hut van een onzer oude pachters, verbergde ik mij ettelijke dagen.

Daar is mijn kind, dat in dien nacht van verschrikking waarschijnlijk koude had gevat, gestorven, terwijl ik buiten machte was hem de hulp van een geneesheer te verschaffen.

Daar hoorde ik, hoe mijn grijze vader was gevangen genomen, naar Parijs was opgezonden en stellig gedood zou worden.

Daar eindelijk zag ik na dagen van bange onzekerheid mijn moeder, die door enkele getrouwe dienaren was gered en in veiligheid gebracht.

Met ons beiden, van alles beroofd, arm en berooid, ontvluchtten wij toen ons vaderland. Door Zwitserland en Duitschland zwierven we toen, tot ik ten laatste hier in Amsterdam aankwam. Mijn moeder was in dat jaar van ellende gestorven, bezweken van verdriet en ontbering.

Hier hield madame Lejeune op en Doortje, die door het aanhooren van zóóveel rampspoed eigen leed voor een oogeblik vergeten had, zat daar neer en zag met medelijden en bewondering op naar de christin, die door al dat leed heen slechts sterker had leeren leunen op de hand haars hemelschen Vaders.

Eindelijk vraagt ze met schroom:

»U hebt gezegd, dat ge ook nog een broeder hadt — is hij óók omgekomen?»

»Nu je er naar vraagt, Dora, zal ik ook dáárop antwoorden. Hij is het geweest, die den bittersten druppel in onzen lijdensbeker mengde.

Eenige jaren vóór de Revolutie ging hij naar Parijs, om daar op de hoogeschool zijn studiën voort te zetten. Hij heeft daar den godsdienst zijns vaders, de gebeden zijner moeder vergeten.

Spoedig dweepte hij met *Voltaire* en dergelijke schrijvers

en toen de omwenteling uitbrak, streed hij mee in de eerste gelederen. Bij de bestorming der Bastille moet hij in de voorste rijen zijn geweest.

Later hoorden we nog, dat hij afstand had gedaan van zijne adellijken titel en van al zijn rechten en een burgerlijken naam had aangenomen.

Ik ben overtuigd, dat hij vader had kunnen redden als hij gewild had.*

Zou hij dan waarlijk zijn eigen vader hebben laten vermoorden?

*Ik moet het wel aannemen, want wel heb ik nooit *zeker* bericht gehad, dat zijn edel hoofd gevallen is en heb ik ook nooit zijn naam gelezen op de lange lijsten van de terechtgestelden; maar och! ik heb ze niet alle kunnen bijhouden en wie is er ooit uit die Parijsche moordholen ongedeerd ontkomen?

Zij die een Lodewijk XVI en een Marie Antoinette ter dood brachten, zullen zeker niet gearzeld hebben, om dit ook den graaf d' Étampierre te doen.*

Geruimen tijd zaten nu de beide vrouwen, ieder met haar eigen gedachten bezig. En toen Doortje eindelijk opstond, voelde ze zich wonderlijk gesterkt.

Niet alleen, dat ze geleerd had, dat haar leed nog niet het zwaarste was, dat op menschenschouderen drukken kan, maar ze was gesterkt in het geloof aan de trouwe zorg van dien Eene, die zelfs het zwaarste kruis draagbaar maken kan.

Sterk en rustig in dat geloof, ging ze haar weg wel niet met blijdschap, maar dan toch met kinderlijk vertrouwen.

IV.

Van Amsterdam naar den Bosch.

't Is Donderdag 23 October, schemerdonker en we zijn in den Amsterdamschen *Jordaan*. Niets echter herinnert er hier aan die meest bekende van Kanaäns rivieren of 't moest de omstandigheid zijn, dat men er verscheidene kinderen Israëls ontmoet. Want eeuwenlang reeds is de hoofdstad de geliefde verblijfplaats van vele Joden geweest.

De Jordaan is eenvoudig een Amsterdamsche buurt. Hoe deze buurt aan zoo'n oosterschen naam komt, zullen we thans maar niet navorschen.

Door de nauwe, morsige straten vinden twee mannen hun weg.

Dicht langs de huizen gaan ze voort, zich om modder noch straatvuil bekommerend, terwijl ze de donkerste plekjes uitkiezen, als lieden, die liever niet gezien worden. Op een gegeven oogenblik zijn ze zelfs verdwenen: een paar dienaars van den Schout (wij zouden ze *agenten* noemen) kwamen met hun gewonen, zwaren stap aangewandeld.

In den Jordaan speurden ze altijd wat scherper rond dan elders, deze dienaars der justitie, maar 't was toch al zóó donker, dat ze in het slop, waar ons tweetal zich verborgen heeft, niets verdachts bespeuren.

Als hun schreden niet meer vernomen worden, komen dezen weer tevoorschijn en vervolgen zwiingend en omzichtig hun weg.

Plotseling staan ze voor een onaanzienlijk, ja smerig woninkje stil.